

USKALLA OLLA, USKALLA PUHUA

– vammaisen nainen ja väkivalta

Toimittanut Minna Piispa

Minna Piispa (toim.)

Uskalla olla, uskalla puhua *vammainen nainen ja väkivalta*

*"Vammaisiin naisiin kohdistuva
väkivalta on ongelma,
ei naisten vammaisuus."
Jennings 2003*

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

© Kirjoittajat ja Terveysten ja hyvinvoinnin laitos

Kannen kuva Jenni-Juulia Wallinheimo-Heimonen

Piirroksat Sari Lehikoinen

Taitto Raili Silius

ISBN 978-952-245-914-5 (painettu)

ISSN 1798-0097 (painettu)

ISBN 978-952-245-915-2 (verkkajulkaisu)

ISSN 1798-0100 (verkkajulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-915-2>

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy
Tampere 2013

Esipuhe

Tämän oppaan tavoitteena on antaa tietoa siitä, mitä vammaisiin naisiin kohdistuva lähisuhde- ja perheväkivalta ovat, miten ne ilmenevät, ja mistä voi hakea apua. Opas on tuotettu osana Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmaa.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa yleis-sopimuksessa vammaisuus on ennen kaikkea ihmisoikeuskysymys, ja valtioilla on velvollisuus edistää vammaisten henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisten oikeuksien toteutumista. Suomi on allekirjoittanut sopimuksen, mutta ratifiointi on vielä kesken. Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa käsittelevissä kansainvälisissä sopimuksissa, kuten Euroopan Neuvoston sopimuksessa naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä, mainitaan erikseen haavoittuvat ryhmät ja velvoitetaan valtioita toimenpiteisiin näiden ryhmien suojelemiseksi. Vammaiset naiset ovat yksi sopimuksissa mainituista haavoittuvista ryhmistä.

Kansainvälisen kehityksen myötä myös Suomessa on alettu kiinnittää huomiota vammaisten naisten kokemaan väkivaltaan. Poikkihallinnollisessa naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmassa vuosille 2010–2015 yhtenä painopistealueena on haavoittuvassa asemassa olevien naisten, mukaan lukien vammaiset naiset, suojeleminen. Ohjelmaan on kirjattu useita toimenpiteitä, joiden tavoitteena on parantaa väkivallan uhrien kanssa työskentelevien sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten osaamista kohdata vammaisen henkilö. Ohjelma tarjoaakin vammaispalvelun työntekijöille ohjeistusta ja toimintamalleja lähisuhde- ja perheväkivallan ja seksuaaliseen väkivallan havaitsemisesta, ehkäisemisestä, puuttumisesta

ja hoitoonohjauksesta. Lisäksi ehdotetaan tutkimustiedon lisäämistä vammaisten kokeman väkivallan yleisyydestä ja muodoista ja vammaisten naisten avun tarpeesta väkivallasta selviytymiseen.

Tämän oppaan kirjoittajien lähtökohtana ovat olleet YK:n vammaisyleissopimuksen vammaiskäsitys ja kansainvälisten sopimusten määritelmä naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Haluamme kiittää oppaan kirjoittamiseen osallistuneita naisia: *Marja Erosta* Suomen Nivelyhdistys ry:stä, *Pia Henttosta* Kehitysvammaisten Tukiliitossa, *Pirkko Justanderia* Invalidiliitosta, *Sari Laihoa* Suomen CP-liitto ry:stä, *Sari Lehikoista* Hämeenlinnan Seudun Invalidit ry:stä, *Pirkko Mahlamäkeä* Vammaisfoorumi ry:stä, *Tiina Oikarista* Vammaisten maahanmuuttajien Tukikeskus Hilmasta, *Tuula Paasivirtaa* Helsingin seurakuntayhtymästä ja *Amu Urhosta* Kynnys ry:stä. Erityiskiitokset kuuluvat *Pirkko Justanderille*, jonka aloitteesta ja aktiivisuudesta opas on syntynyt. Yhdessä olemme työstäneet opasta useiden kokouksien ajan, käyneet hedelmällisiä keskusteluja ja oppineet toisiltamme tästä vaikeasta aiheesta. Nauruakin on kuultu.

Haluamme kiittää myös Vammaisjärjestöjen naisverkostoa sen antamasta panoksesta oppaan syntymiseen.

Toivomme, että opas rohkaisee puhumaan vammaisiin tyttöihin ja naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja auttaa väkivallan kohteeksi joutuneita naisia.

Minna Piispa
Kehittämispäällikkö
Lapset, nuoret ja perheet osasto
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Sisällys

Esipuhe	3
Johdanto	7
<i>Marja Eronen, Pia Henttonen, Pirkko Justander, Sari Lehikoinen, Pirkko Mahlamäki, Tiina Oikarinen, Tuula Paasivirta ja Minna Piispa</i>	
Tytöstä naiseksi	11
<i>Pirkko Justander, Sari Laiho & Amu Urhonen</i>	
Koulutus ja työ	25
<i>Marja Eronen</i>	
Kotona laitoksessa vai laitoksessa kotona?	39
<i>Sari Lehikoinen & Pirkko Mahlamäki</i>	
Lähisuhde- ja perheväkivalta	49
<i>Tuula Paasivirta</i>	
Seksuaalinen väkivalta	65
<i>Pia Henttonen</i>	
Rohkeutta palvelujen käyttöön	81
<i>Pirkko Justander, Tiina Oikarinen & Minna Piispa</i>	
Kokemuksista kehitysehdotuksiksi	91
<i>Vammaisjärjestöjen naisverkosto . . . . .</i>	
Kirjoittajat	101

Uskalla olla, uskalla puhua

Johdanto

Marja Eronen, Pia Henttonen, Pirkko Justander,
Sari Lehikoinen, Pirkko Mahlamäki, Tiina Oikarinen,
Tuula Paasivirta ja Minna Piispa

Naisiin kohdistuva väkivalta voi saada monenlaisia ilmene-
mismuotoja. Se voi olla fyysistä, seksuaalista, henkistä tai
taloudellista. Väkivalta saattaa johtua yhteiskunnan raken-
teista tai sitä voidaan perustella kulttuurisilla tai uskonnol-
lisilla syillä. Se voi olla mitä tahansa lähisuhde- ja perhe-
väkivallasta ja seksuaalisesta väkivallasta ihmiskauppaan,
kunniaväkivaltaan ja muunlaiseen naisten kaltoin kohteluun,
aina surmaamiseen saakka.

Naisiin kohdistuva väkivalta on maailmanlaajuinen ilmiö,
joka on tunnustettu kansainvälisissä sopimuksissa niin
Euroopan unionin kuin Yhdistyneiden Kansakuntienkin
tasolla. Väkivallan muotojen yleisyys vaihtelee maakoh-
teisesti, mutta joka puolella maailmaa naiset kohtaavat
väkivaltaa siitä yksinkertaisesta syystä, että ovat naisia.
Väkivallan tekijä voi olla naisen kumppani, perheenjäsen,
tuntematon henkilö kadulla tai juuri ne instituutiot, joiden
olisi tarkoitus suojella naisia.

Vammaiset naiset eivät ole sukupuoleettomia, eivätkä avut-
tomia olentoja. Toisin kuin luullaan, vammaisuus ei suojele
naista väkivallalta, vaan pikemminkin päinvastoin. Heillä
on aivan samanlainen naiseus ja naiseksi kasvamisen halu
sekä kyky toteuttaa sukupuoltaan kuin muillakin naisilla.
Mutta he ovat naisina vammansa takia erityisen haavoit-
tuvassa asemassa ja siksi alttiita kohtaamaan elämänsä
aikana monenlaista väkivaltaa. Vammassa tai sairaudessa
voi olla myös piirteitä, jotka lisäävät haavoittuvaisuutta

väkivallalle ja vaikeuttavat avun hakemista. Vammaisiin naisiin ja tyttöihin kohdistuva väkivalta on lisäksi tabu. Siitä ei puhuta, sitä ei tunnisteta, eikä sen olemassaoloa haluta myöntää.

Monesti vammaisista naisista puhutaan yhtenä ryhmänä tai heidät jaetaan karkeasti kahteen ryhmään, fyysisesti vammaisiin ja kehitysvammaisiin. Todellisuudessa vammaiset naiset eivät ole yhtenäinen ryhmä. Vammaisten naisten avun tarve, elinolosuhteet, asuintapa ja taloudellinen tilanne sekä seksuaalinen suuntautuminen ja aktiivisuus eroavat toisistaan aivan samoin kuin vammattomienkin naisten kohdalla.

Käsite ”vammainen” on myös moninainen. Vammoihin kuuluvat esimerkiksi liikuntavammat, krooniset sairaudet, psyykkiset sairaudet, aistivammat, neurologiset vammat ja kehitysvammat. Vammaisia ovat niin vammaisina syntyneet kuin myöhemmin elämässä, esimerkiksi onnettomuudessa, vammautuneet. Myös väkivalta vammauttaa joskus pysyvästi. Vamman vaikeusaste vaihtelee vähäisestä voimakkaasti itsenäistä toimintakykyä rajoittavaan vammaan. Eri vammaryhmiin kuuluvilla naisilla on erilainen riski joutua väkivallan uhriksi.

Yksilöllisistä olosuhteista ja elämäntilanteista huolimatta vammaisuutta ja väkivaltaa käsittelevissä tutkimuksissa vammaiset naiset yleensä luokitellaan vain edellä mainittuun kahteen ryhmään. Tutkimustietoa sinänsä on olemassa hyvin vähän. Vammaisiin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tutkineen Vappu Viemerön mukaan fyysisen väkivallan kohteeksi joutunutta kommunikaatiovammaista naista lyödään usein suulle, näkövammaista kasvoille, liikuntavammaista jalkoihin ja jos selkä on vamman suurin aiheuttaja, lyödään vammaista naista selkään.

Kirjassa asiantuntijat, joista suurin on vammaisia naisia, kirjoittavat vammaisen naisen ja väkivallan eri piirteistä. Vammaisiin tyttöihin ja naisiin kohdistuu väkivaltaa, kuten muihinkin naisiin, kaikkialla: perhepiirissä, kodeissa, kouluissa ja työpaikoilla. Harvoin tullaan kuitenkaan ajatelleeksi, että samalla kun vammaisen tytön tai naisen vammaa tai sairautta hoidetaan, tutkitaan ja kuntoutetaan erilaisissa yksiköissä, laitoksissa ja sairaaloissa, altistuu hän siellä mahdollisesti tapahtuvalle kaltoinkohtelulle. Palveluasumisyksikössä tai jopa omassa kodissa henkilökohtaisen avun turvin asuminen voi sisältää riskin tulla kohdelluksi väkivaltaisesti, koska vammaisen nainen ei aina pysty päättämään kuka häntä avustaa ja miten. Vammaisuus ja naiseus yhdistettynä koko elämän kestäväan avuntarpeeseen voivat johtaa pitempikestoiseen ja syvempään riippuvuussuhteeseen liittyvään väkivaltaan kuin mitä tapahtuu vammattomien naisten kohdalla.

Kirja on tarkoitettu vammaisille tytöille ja naisille, heidän läheisilleen, vammaisten henkilöiden kanssa työskenteleville sekä jokaiselle meistä. Tarkoituksena ei ole aiheuttaa kohua tai väittää, että jokainen ammattiauttaja, kumppani, sukulainen tai ystävä tekisi vammaiselle naiselle väkivaltaa tai käyttäisi häntä hyväksi. On tärkeää huomata, että ylisuojeleminen ja epäterve varjeleminen elämänkaaren mukanaan tuomilta kolhuilta siitä syystä, että tyttö tai nainen on vammaisen, on yksi kaltoinkohtelun ja alistamisen muoto.

Kirjan artikkelit täydentyvät kokemusasiantuntijoiden kertomuksilla väkivallasta erilaisissa elämänvaiheissa tai tilanteissa. Ne ovat rankkoja esimerkkejä, mutta niitäkään ei tarvitse yleistää. Asiasta pitää puhua, vaikenemisen aika on ohi. Kirjan kirjoittaminen on ollut haastavaa, sillä vastaavaa ei Suomessa ole ennen tehty. Yleensä opaskirja kirjoitetaan

olemassa olevasta aineistosta, mutta tällä kertaa se jouduttiin suurelta osalta tuottamaan itse. Siksi kirjoitimme kirjan ennen kaikkea puheenvuoroksi ja keskustelunherättäjäksi. Kirja tuokoon myös lohtua ja rohkaisua, sillä kaikki väkivaltaa kokeneet ja tässä kirjassa tarinansa kertoneet ihmiset ovat selvinneet kokemuksistaan hengissä.

Kirjallisuutta:

Jennings, Chris 2003: Triple disadvantage: out of sight, out of mind. Violence Against Women with Disabilities Project, 2nd ed, Domestic Violence and Incest Resource Centre, Melbourne.
<http://www.dvirc.org.au/UpdateHub/Triple%20Disadvantage%20Report%202003.pdf>

Council of Europe 2007: Recommendation Rec(2002)5 on the protection of women against violence in Council of Europe member states. CDEG(2007)3. Council of Europe. Strasbourg 2007 .

Viemerö, Vappu 2005: Violence against disabled women. Teoksessa: K. Kristiansen – R. Traustadóttir (eds.). Gender and Disability Research in the Nordic Countries. Lund: Studentlitteratur.

Tytöstä naiseksi

Tytöstä naiseksi

Pirkko Justander, Sari Laiho & Amu Urhonen

Tytöstä naiseksi kehittyminen on harvoin helppoa. Se on riemukasta ja antoisaa, mutta myös pelottavaa ja hämmentävää. Aikuisten tehtävä on tarjota tytölle tukea ja välineitä kasvamiseen.

Lapsen ja nuoren oikeus saada tietoa ruumiillisuudesta ja seksuaalisuudesta koskee myös vammaisia tyttöjä. Heidän kohdallaan tämä asia helposti unohtuu. Tiedon, oikeuksien ja oman vartalon tuntemuksen puute johtavat siihen, että riski tulla hyväksikäytetyksi tai kaltoin kohdelluksi kasvaa.

Ilman ikä- ja kehitystasoonsa sopivaa seksuaalisuuskasvatusta vammaisella tytöllä ei ole tietoa siitä, mikä on hyväksyttävää ja ei-hyväksyttävää kosketusta. Täten hän ei välttämättä osaa tunnistaa seksuaalista väkivaltaa eikä tiedä, että se on rangaistavaa.

Myönteinen ja monipuolinen minäkuva

Lapsi muodostaa minäkuvansa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa, joten kielteiset viestit johtavat herkästi oman itsen vähättelemiseen. On edelleen valitettavan yleistä, että vammaista ihmistä pidetään puutteellisena. Jo vammaisen lapsen syntymä voidaan kokea tragediana ja unohtaa kokonaan, että on syntynyt arvokas yksilö, ihana lapsi.

Vammaisen lapsen vanhemmat joutuvat olemaan poikkeuksellisen paljon tekemisissä terveydenhuollon henkilöstön

Mitä jokaisen vammaisen tytön ja naisen tulee tietää omista oikeuksistaan ja rajoistaan:

Jokaisella on

- oikeus omaan kehoonsa, tunteisiinsa ja mielipiteisiinsä
  - oikeus määrittää omat rajansa
  - oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen
  - oikeus määrätä, kuka saa koskea ja miten
  - oikeus keskeyttää hoito- tai kuntoutustoimenpide sekä avustaminen, jos siitä aiheutuu turhaa kipua tai se tuntuu seksuaalisväritteiseltä
  - oikeus kuulua yhteisöön, jossa ei vamman tai sairauden vuoksi pilkata, hakata tai vähätellä
  - oikeus saada apua kohdatessaan väkivaltaa
  - oikeus ympäristöön, jossa saa näyttää omalta itseltään
  - oikeus seksuaalisuuteen ja seksuaaliseen suuntautumiseensa
  - oikeus vanhemmuuteen; vammaisuus ei lähtökohtaisesti ole huostaanoton syy
  - oikeus lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteisiin ennen huostaanottoa.
  - oikeus oman ikätasonmukaiseen seksuaalikasvatukseen ja seksuaaliterveystietoon vamman vaatimalla tavalla
  - oikeus joukkotarkastuksiin; vammaisuus ei saa olla niiden laiminlyönnin syy. Kohdun tai rinnan poistoa ei tule ehdottaa muita potilaita kevyemmistä syistä, koska kyse on vammaisesta naisesta
  - oikeus naisen elämään sen kaikessa monimuotoisuudessa.
- (mukailtu Amnestyn Mun rajat -kampanjasta)

kanssa. Lääketieteelliselle puhetavalle on tyypillistä korostaa seikkoja, jotka eroavat normaalista. Lääketieteellinen, puutteita korostava ajattelutapa voi haitata vammaisen tytön positiivisen minäkuvan kehittymistä. Oman vammaisuuden hyväksyminen ja itsensä arvostaminen auttavat tyttöä omien oikeuksiensa puolustamisessa. Vammaisuus on tosiasia, joka vaikuttaa elämään, mutta tytön elämään sisältyy paljon muutakin. Monien vammaisten tyttöjen elämä on samanlaista kuin ikätovereilla kavereineen ja harrastuksineen. Kavereiden hyväksyntä on positiivisen minäkuvan rakennuspalikka.

Vahvaan itsetuntoon kuuluu sekä omien vahvuuksien että heikkouksien tunnistaminen. Vammaisuus saattaa peittää sukupuolen alleen kokonaan. Syitä on monia. Vammaisia ehkä pidetään ja etenkin tyttöjä kasvatetaan lähtökohtaisesti sukupuolettomina olentoina. Vanhemmat, opettajat ja muut vammaisen tytön ympärillä olevat aikuiset kokevat, etteivät tiedä riittävästi vammaisuuden tuomista erityispiirteistä, eivätkä siksi uskalla sanoa mitään. Tytön kehittymistä naiseksi ei välttämättä huomata, jos hänet mielletään avuntarpeen vuoksi ikuisesti lapseksi.

Vammaisessa vartalossa on paljon hyvää, toimivaa ja arvokasta. Vammaisuutta voi tarkastella ihmisen ominaisuutena lataamatta siihen turhan kielteisiä mielleyhtymiä. Jokainen vartalo voi tarjota suurta nautintoa.

On tärkeää, että vammaisen tyttö oppii lapsesta asti arvostamaan ja kunnioittamaan omaa vartaloaan sellaisena kuin se on. Vammaisuus ei tee ihmisestä rumaa, vaikka niin yleisesti kuvitellaan. Meikkaaminen, pukeutuminen yms. ovat olennainen osa omaan vartaloon tutustumista. Ne ovat hyvän itsetunnon kehittymiselle välttämättömiä asioita vammaiselle tytölle siinä missä kenelle tahansa muulle.

Valitettavasti monia vammaisia tyttöjä kielletään olemasta naisellisia, koska sitä pidetään vammaisuuden takia sopimattomana. Esteettiset seikat alistetaan avustamiselle. Esimerkiksi vammaiselta tytöltä saatetaan evätä muodikkaiden vaatteiden käyttäminen, jos niiden pukeminen aiheuttaa lisää työtä avustajalle.

Vastuun ottaminen kuuluu aikuisuuteen, mutta sitä ei opita hetkessä. Vastuu tuo mukanaan vapautta ja onnistumisen elämyksiä. Virheistään voi oppia vain, jos niitä saa tehdä. On tavallista, että vammaisen ihminen mielletään pelkääntään kaikenlaisen avun kohteeksi, eikä hänelle siksi anneta lainkaan vastuuta. On kuitenkin selvää, että ikäkauteen sopiva vastuu kuuluu myös vammaisen lapsen kasvuun. Onnistumisista ja epäonnistumisista muodostuu käsitys omista vahvuuksista ja heikkouksista. On vaarallista, mutta tavallista, että vammaiselle ihmiselle korostetaan hänen heikkouksiaan, eikä edes mietitä, millaisia vahvuuksia hänellä on. Aliarvioinnin sijaan vammaisen tyttö tarvitsee läheisiltään paljon kannustusta ja myönteistä palautetta.

Hyvä kosketus, paha kosketus

Vaikeasti vammaisen saattaa tarvita paljon apua hyvinkin intiimeissä asioissa kuten peseytymisessä ja vessassa käymisessä. Epämiellyttävältä tai kivuliaalta tuntuvia toimintoja, esimerkiksi katetrintia, saatetaan jatkaa välttämättömyyden nimissä miettimättä, voisiko niitä muuttaa. Oman tuntemuksen vähättely voi johtaa siihen, ettei tunnista väärää kosketusta, siis kaltoinkohtelua. Rungon avuntarve ja fyysinen heikkous lisäävät vammaisen naisen riskiä joutua väkivallan kohteeksi.

Mitä jokaisen vammaisen tytön kasvattajan

Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen periaatteet:

1. Seksuaalikasvatus on ikään nähden sopivaa, siinä otetaan huomioon nuoren kehitystaso ja käsityskyky, ja sitä mukautetaan kulttuurin, sosiaalisten tekijöiden ja sukupuolen mukaan. Se vastaa nuorten elämän realiteetteja.
2. Seksuaalikasvatus perustuu (seksuaalisuutta ja lisääntymistä koskeviin) ihmisoikeuksiin.
3. Seksuaalikasvatus perustuu kokonaisvaltaiseen käsitykseen hyvinvoinnista, joka käsittää myös terveyden.
4. Seksuaalikasvatus perustuu vakaasti sukupuolten tasa-arvoon, itsemääräämisoikeuteen ja erilaisuuden hyväksymiseen.
5. Seksuaalikasvatus alkaa syntymästä.
6. Seksuaalikasvatus on nähtävä keinona kehittää yhteiskuntaa oikeudenmukaiseen ja myötätuntoiseen suuntaan voimaannuttamalla yksilöitä ja yhteisöjä.
7. Seksuaalikasvatus perustuu tieteellisesti paikkansapitävään tietoon.

Seksuaalikasvatuksella tavoitellaan seuraavia tuloksia:

1. Seksuaalisuuteen, eri elämäntyyliin, asenteisiin ja arvoihin suvaitsevaisesti, avoimesti ja kunnioittavasti suhtautuvan sosiaalisen ilmapiirin edistäminen.
2. Seksuaalisen moninaisuuden ja sukupuolten erojen kunnioittaminen sekä sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolien tiedostaminen.
3. Nuorille tarjotaan mahdollisuus tehdä tietoon ja asioiden ymmärtämiseen perustuvia päätöksiä sekä toimia vastuullisesti itseään ja kumppaniaan kohtaan.

tulee tietää seksuaalikasvatuksesta:

4. Nuorilla on tietoa, varsinkin seksuaalisuuteen liittyvää tietoa, ihmiskehosta, sen kehittymisestä ja sen toiminnoista.
5. Lapset ja nuoret voivat kehittyä seksuaalisina olentoina eli oppia ilmaisemaan tunteitaan ja tarpeitaan, kokea seksuaalisuuden mielihyvää tuottavalla tavalla sekä muodostaa omat sukupuoliroolinsa ja seksuaali-identiteettinsä.
6. Lapset ja nuoret saavat asianmukaista tietoa seksuaalisuuden fyysisistä, kognitiivisista, sosiaalisista, emotionaalisista ja kulttuurisista näkökohdista, ehkäisystä, sukupuolitauti- ja HIV-tartunnan ehkäisemisestä ja seksuaalisen pakottamisen torjumisesta.
7. Lapset ja nuoret saavat tarvitsemansa elämäntaidot voidakseen käsitellä seksuaalisuuden ja parisuhteiden kaikkia näkökohtia.
8. Lapset ja nuoret saavat tietoa saatavilla olevista neuvonta- ja terveydenhuoltopalveluista sekä niiden käyttämisestä – varsinkin, jos heillä on seksuaalisuuteen liittyviä ongelmia ja kysymyksiä.
9. Seksuaalisuuden ja eri normien ja arvojen pohtiminen ihmisoikeuksien näkökulmasta oman kriittisen suhtautumistavan kehittämiseksi.
10. Kyky muodostaa (seksi)suhteita, joissa vallitsee vastavuoroinen ymmärrys ja kunnioitus kumppanin tarpeita ja rajoja kohtaan, sekä tasa-arvoiset suhteet. Tämä auttaa torjumaan seksuaalista hyväksikäyttöä ja väkivaltaa.
11. Kyky puhua seksuaalisuudesta, tunteista ja suhteista sekä tähän tarvittavan kielen omaksuminen.

Lähde: Maailman terveysjärjestö WHO (2010): Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa.

Jokaisella on omat fyysiset rajat, joita on kunnioitettava. Jokaisen pitää voida itse määritellä, kenelle sanoo ei ja kenelle kyllä. Siihen vammaisen tyttö tarvitsee turvataitoja. Helposti ajatellaan, että vammaisen tytön mahdollisuudet puolustaa omia rajojaan ovat automaattisesti olemattomat, mutta se ei ole totta. Itseään voi puolustaa sanoilla ja eleillä. On paljon ikäviä tilanteita, jotka voisi estää yksinkertaisesti sanomalla, että kosketus tuntuu pahalta. Vammaisen nainen voi puolustaa itseään myös fyysisesti. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on jo pitkään tarjottu itsepuolustuslajien opetusta myös vammaisille ihmisille. Suomessa muun muassa Kynnys ry on järjestänyt itsepuolustuskursseja vammaisille naisille.

Itsepuolustustaitojen opettaminen saattaa tuntua vammaisen tytön ympärillä olevista ihmisistä turhalta pelottelulta. Ikävät asiat halutaan pitää mahdollisimman loitolla. Hyvät aikomukset voivat kuitenkin johtaa turvattomuuden tunteeseen ja altistaa hyväksikäytölle. Vammaisen tytön on hyvä tietää, että hänellä on keinoja suojautua ahdistavan tilanteen varalta. Asiasta on puhuttava ikäkauden mukaisella tavalla. On syytä muistaa, että itsensä puolustamisessa ei välttämättä tarvita kovan luokan karatepotkuja, vaan hyvin yksinkertaiset asiat riittävät. Tyttöillä ja naisilla on aina, ja joka tilanteessa, oikeus sanoa ”ei”. Tytön kanssa voi keskustella siitä, miten hankalasta tilanteesta voi paeta, miten voi käyttää ääntä ja kenelle voi soittaa.

On tärkeää, että vammaista tyttöä kannustetaan kertomaan tuntemuksistaan ja hänen sanomansa otetaan vakavasti. Myös epäsuorat merkit, esimerkiksi muutokset käyttäytymisessä, on tunnistettava mahdollisimman ajoissa.

Valitettavan monelle vammaiselle ihmiselle toisen ihmisen kosketus on erittäin harvinaista. Voi olla, ettei saatavilla ole muuta kosketusta kuin avustamiseen liittyviin toimenpiteet. Kosketuksen kaipuu voi johtaa siihen, että paremman puutteessa hyväksyy epämiellyttävän kosketuksen. Sosiaaliset suhteet ovat parasta ennaltaehkäisyä tähän ongelmaan.

Monessa tapauksessa väkivallantekijä on vammaisen ihmisen lähipiiristä. Läheisen ihmisen väriä tekoja on vaikea tunnistaa ja tunnustaa. Niitä yritetään helposti vähätellä ja jopa kieltää niiden tapahtuminen koko ajan. Kuitenkin on selvää, ettei kenenkään pidä joutua sietämään kaltoin kohtelua tai sen uhkaa. Uhriksi joutuneen vammaisen tytön on saatava osakseen suojelua ja apua. Kaltoin kohtelun lopettamiseen tähtäävät toimenpiteet eivät saa johtaa siihen, että tyttö jää ilman tarvitsemaansa jokapäiväistä apua.

Vaikea puhevamma saattaa hankaloittaa väkivallasta tai hyväksikäytöstä puhumista. Pahimmassa tapauksessa kaltoin kohteluun syylistynyt ihminen on ainoa, joka saa selvää vammaisen tytön puheesta. On selvää, että asia ei silloin tule koskaan ilmi. Kommunikaation tuki varhaisesta lapsuudesta alkaen auttaa tyttöä muodostamaan sosiaalisia suhteita, jotka voivat auttaa väkivaltaisen kohtelun ilmi tulemisessa.

Enemmän tietoa, vähemmän luuloja

Valitettavan sitkeässä elää uskomus, että vammaisuus itsessään jotenkin suojaa tai ehkäisee väkivaltaa, seksuaalista häirintää tai jopa hyväksikäyttöä. Tosiasiassa vammaisten naisten ja tyttöjen riski tulla seksuaalisesti, fyysisesti ja psyykkisesti kaltoin kohdelluksi on paljon suurempi kuin

ei-vammaisten naisten ja tyttöjen. Kansainvälisissä tutkimuksissa on esitetty erilaisia arvioita vammaisiin tyttöihin ja naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyydestä. Suomessa vammaisen naisen riski kohdata väkivaltaa määritellään useimmiten 2–4 kertaa suuremmaksi kuin vammattomien naisten.

Ongelman ratkaisu ei kuitenkaan ole vammaisten tyttöjen eristäminen vaan ikäkauteen sopivan seksuaalitiedon tarjoaminen vamman vaatimalla tavalla. Heille on tarjottava tietoa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta. Hyvät suhteet muihin ihmisiin suojaavat kaltoin kohtelulta ja tarjoavat tukea, jos vammaisen tyttö kaikesta huolimatta joutuvat kaltoinkohtelun kohteeksi.

Vammaisten tyttöjen seksuaalisuutta ja ruumiillisuutta on kautta aikojen pyritty kontrolloimaan erilaisilla verukkeilla. Kontrolli on johtanut monenlaisiin ongelmiin. Raja-aitojen rakentamisen sijaan tulevaisuudessa on keskityttävä vammaisten tyttöjen itsetunnon tukemiseen.

Kokemuskertomuksia:

”Mitä ihmettä ne sinulle tekivät!”

Suoritin peruskoulun liikuntavammaisten lasten erityiskoulussa. Kerran kesken koulupäivän sairaanhoitaja haki minut hoitotoimenpidehuoneeseen.

Siellä oli jo toinen hoitaja odottamassa. Minun käskettiin riisuuntua, pusero sai jäädä päälle ja minun piti nousta tutkimuspöydälle.

Minulle selitettiin, että minulle tehtäisiin virtsakoe vähän tavallisuudesta poikkeavalla tavalla. Hoitajat tekisivät minulle ensin

puhdistuksen, ettei ihmisen virtsaputkessa oleva luonnollinen lika, kuten he selittivät, sotkisi kokeen lopputulosta. Toinen hoitaja levitti häpyhuuleni ja toinen työnsi pitkällä sondilla sisään ja ulos pahahajuisia tuppvoja. Se tuntui oudolta, samoin huoneessa vallitseva tunnelma oli minusta kummallinen. Uskoin kuitenkin mitä minulle sanottiin, enkä pannut vastaan tai mitenkään kyseenalaistanut toimenpidettä.

Aikansa puhdistettuaan hoitajat pyysivät minua normaalisti virtsaamaan pikku kippoon ja sitten sain pukea päälleni. Puhdistusoperaation yhteydessä pahan hajuista ainetta oli kaatunut aika reippaasti puseroni helmalle ja loppupäivän minua nolotti kulkea se päällä. Muistan myös olleeni tästä tutkimuksesta kovasti häpeissäni aika pitkän ajan. Tapaus ei koskaan toistunut. Minä olin siihen aikaan 13-vuotias. En puhunut tapahtumasta silloin kenellekään, en kavereille enkä edes vanhemmille.

Aikuisena, erään virtsanäytteen oton yhteydessä, hämmästelin laboratoriohoitajalle kuinka paljon hoitotoimenpiteet olivatkaan vuosien saatossa muuttuneet. Esimerkkinä kerroin tämän minulle lapsena suoritettuna näyttöönottotavan. Lopetettuani hoitaja katsahti minuun: ”Mitä ihmettä ne sinulle tekivät!” Hänen sanansa ja katseensa havahduttivat minut. Vasta sillä hetkellä tajusin, että eihän se tietenkään virtsaputki ollut, mitä muka puhdistettiin. En vain ollut 13-vuotiaana tarpeeksi perillä naisen anatomista osatakseni epäillä selitystä. Lisäksi syntymästäni saakka vammaisena tyttönä olin tottunut moniin erilaisiin epämiellyttäviin, jopa kivuliaisiin, hoitotoimenpiteisiin ja -tapoihin. Mitä tai miksi minulle loppujen lopuksi tehtiin, sitä en tule koskaan tietämään. Mutta asianmukaista tai sopivaa se ei tietenkään ollut.

Häirintää venyttelyn varjolla?

Olen liikuntavammani vuoksi joutunut olemaan lapsesta saakka tekemisissä erilaisten lääkäreiden, fysioterapeuttien ja muiden ihmisten kanssa. Minulle on tehty leikkauksia, joista toipuminen on ollut kivuliasta, olen tottunut erilaisiin tutkimuksiin ja siihen, että vartaloni virheasentoja arvioidaan. Usein jouduin olemaan näissä arviointitilanteissa puolipukeissa. Epämiellyttävät asiat ja

tilanteet olivat osa elämää. Ehkä tästä syystä olen vasta jälkeenpäin ymmärtänyt, että se mitä minulle tapahtui parikymppisenä nuorena naisena, ei ollut millään tavoin asiallista tai hyväksyttävää.

Kävin säännöllisesti fysioterapiassa, jossa muun muassa spastisia jalkojani venyteltiin. Tämä tehtiin yleensä niin, että jalka nostettiin fysioterapeutin olkapäälle, jolloin lihaskireydet antoivat pikkuhiljaa myöden tai jalka asetettiin muuhun sellaiseen asentoon, jossa kireys vähitellen helpotti.

Fysioterapiayritykseen tuli uusi työntekijä, miespuolinen, minua ehkä noin kymmenisen vuotta vanhempi. Hän hoiti melko usein minua. Lihaksia piti toki edelleen venyttellä, mutta tämän fysioterapeutin venyttelytekniikka oli täysin toisenlainen kuin aiempien fysioterapeuttien. Tämä mieshenkilö asettui makaamaan päälleni, poikittain ylitseni niin, että sukuelimemme olivat vastakkain ja tällä tyylillä sanojensa mukaan venytti jalkojani. Enää en muista mitä kohtaa jaloista hän uskotteli venyttelevänsä, mutta muistan selvästi epämiellyttävän alistetun ja avuttoman olon hänen allaan maatessani.

Pieni ajatuksenhäivähdyks kävi välillä mielessäni, että tämä on jotenkin todella outoa, mutta en rohjennut kyseenalaistaa fysioterapeutin menetelmää. Välillä hän venytteli jalkojani aivan kuten toisetkin, mutta aina välillä käytti tätä erikoista menetelmäänsä. Pelkäsin nolaavani itseni tai että kuvittelen turhia ja asetan itseni kiusalliseen tilanteeseen. Päähänäni oli iskostunut ajatus, että vamman vuoksi nyt vaan täytyy kestää asioita ja että lopulta ne ovat vain ”hyväksi” sinulle. Tästä syystä en puuttunut asiaan, enkä kertonut siitä kenellekään vaan kestin tilanteen, aina silloin kun se kohdalle osui.

Tytöstä naiseksi – omaisen kokemus

Käsitykseni nuoremasta, kehitysvammaisesta sisarestani alkoi muuttua kun keskustelin naapurini kanssa. Asuin pienessä puukerrostalossa ja talon asukkaat keskustelivat usein pihassa, ja kesäisin

istumme iltaakin. Naapurin mies oli yli 60-vuotias, eläkkeellä oleva bussi-kuski. Siskoni oli vähän yli parikymppinen nainen. Hän oli usein luonani viikonloppuisin, vaikka asuikin toisaalla.

En ollut koskaan ajatellut täysi-ikäistä siskoani naisena, enemmän jonkinlaisena sukupuolettomana muumina. Hän oli minulle huolehtimisen ja ohjauksen kohde, ei nyt lapsi mutta ei ainakaan aikuinen. Aina piti suoristaa kauluksia, kehottaa laittamaan vyö housuihin, muistuttaa, että rintsikoita piti käyttää jne. Kun sisko astui linja-autosta asemalla, minä huokaisin syvään ja aloin kohentaa hänen ulkonäköään, valittaa sopimattomista vaatteista, ja kysellä olivatko rahapussi ja lääkkeet varmasti mukana. Tuntui hyvältä näyttää muille, että minä huolehdin tästä vähän vajavaisesta, kannan vastuuni sisarena.

Sitten sisko kohtasi naapurin miehen. He juttelivat pihassa kesäisenä päivänä. Siskoni oli kovasti innostunut jostain, en enää muista mistä. Keskustelun jälkeen mies tuli luokseni ja tokaisi ”Tajuatkos, että siskosi on kovin himoittava nainen? Minä menin aivan sanattomaksi, sitten raivostuin. ”Mikä rietas mies! Himoitsee kehitysvammaista, jota pitää suojella! Naapurin mies katseli tyynesti vieressäni siskoani, joka nyt keskusteli talossa asuvan vanhan mummon kanssa. ”Mitkä munkit!” Mies tokaisi vielä ja silloin huomasin selkeän ihailun hänen äänessään.

Silloin tajusin, että mies ei uhkaa siskoani. Hän ei yrittänyt vikitellä siskoani, ilmaisi vain ihailunsa nähdessään kauniin naisen. Kykenin näkemään siskoni naapurin miehen silmin. Verevä nuori nainen. Vähän pullea, mutta sopivista kohdin. Kaunis hohtava iho, kirkkaat silmät ja kiiltävät hiukset. Ja todella, hyvät rinnat. Itse asiassa mieleeni tulivat ne saviset Venus-hahmot, joita oli löydetty arkeologisilta kaivauksilta. Olin ollut suojellessani ja hoitaessani sokea sille, että siskosta oli kehittynyt aikuinen nainen. Mutta kehitysvamma ja selkävian takia vähän vääntynyt asento ei mennyt hänen naiseutensa edelle ainakaan tälle miehelle.

Ilalla kun olimme kaksin, kerroin siskolle, että naapurin mies oli ihailut häntä ja sanonut kauniiksi naiseksi. Sisko oli onnellinen saamastaan huomiosta.

Verkossa:

Amnesty, Mun rajat-kampanja

<http://www.amnesty.fi/kampanjat/joku-raja/taustat/mun-rajat>

Tyttöjen talo

<http://www.tyttojentalo.fi>

Suomen Delfins ry on valtakunnallinen etu- ja tukijärjestö kaikille lapsena seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneille aikuisille; miehille ja naisille, heidän läheisilleen ja ammattiauttajille.

<http://www.suomendelfins.fi/>

Kirjallisuutta:

Aaltonen, Jussi 2012: Turvataitoja nuorille – opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. Verkossa:

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-611-3>

Korhonen, Elina – Mäkinen, Inka, (toim.) 2011: Ilman esteitä Vammaisten seksuaalioikeudet ja kehitys. Helsinki: Väestöliitto.

Verkossa:<http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/9a26e2bbbc6aff901f0874247dc49ca5/1366375629/application/pdf/1191805/IlmanEsteit%C3%A4-%20vammaisten%20seksuaalioikeudet%20ja%20kehitys.pdf>

Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA 2010: WHO:n seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos

Verkossa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085324>

Koulutus ja työ

Koulutus ja työ

Marja Eronen

Vammaisen naisen taloudellisesti itsenäinen elämä rakentuu yleensä koulutuksen ja tutkinnon sekä niitä seuraavan työuran varaan. Koulutus ja työ edellyttävät omien osaamisalueiden ja vahvuuksien tunnistamista sekä niiden määrätietoista ruokkimista pikkutyöstä asti niin kotona kuin lähiympäristössä ja koulussa. Rakennetun ympäristön esteitä tasoittavat esteettömyysratkaisut.

Työllisyyspolun rakentamisen kannalta ei ole keskeistä, onko tyttö suorittanut peruskoulun erityisopetusryhmässä, erityiskoulussa vai yleisopetuksessa. Sen sijaan ratkaisevaa on, onko kouluympäristö vahvistanut hänen myönteistä minäkuvaansa ja valanut uskoa omiin mahdollisuuksiin. Identiteetin muodostuksen kannalta on tärkeää, että koti ja lähipiiri ovat herättäneet ja ylläpitäneet toivoa tulevaisuudesta, eivätkä riistäneet unelmia. Positiivinen minäkuva vahvistaa kokonaisvaltaista oppimista ja ehkäisee haavoittuvuutta. Lähiympäristön on tärkeää oivaltaa, että sen on turvattava vammaisen tytön koulutaival kaikin käytössä olevin keinoin. Peruskoulun loppuun suorittamisella on hyvät mahdollisuudet onnistua, jos koulunkäyntiprosessiin ovat osallistuneet oppilashuolto mukaan lukien kouluterveydenhuolto, koulukuljetuspalvelu, kouluavustajat, erityisopettajat sekä koulu ja koti yhteistyössä.

Peruskoulu toimii kivijalkana jatko-opinnoille. Sen suorittamatta jättäminen sulkee portit ammatilliseen koulutukseen, tutkinnon hankkimiseen ja työllistymiseen.

Esteitä taipaleella

Omaa ja lapsen synnynnäistä vammaa ja pysyvää pitkäaikaissairautta on vaikea hyväksyä täydellistä terveyttä ihannoivassa yhteiskunnassa. Mikäli omat rajat ja kyvyt jäävät tunnistamatta, on nuoren tytön perus- ja ammatillisen koulutuksen loppuun suorittaminen jatkuvasti uhattuna. Voimavarat eivät kannaa.

Syntymästään asti vammaisen tytön kotiympäristö voi toimia myös epärealististen haaveiden virtuaalitynnyrin täyttäjänä, jolloin vammaisen tytön jalat jäävät ilmaan ja pää pilviin – jopa eliniäksi. Vanhemmat suojelevat tyttöä liikaa, eivätkä aseta hänelle juuri nimeksikään vaateita ja saavutettavissa olevia tavoitteita ja välitavoitteita. Tai asetetut tavoitteet ovat täysin epärealistisia. Tyttöä voidaan pitää samettityynyllä kuin prinsessaa. Lapsen puolesta tekeminen ei tuo tytölle omia onnistumisen tunteita, eikä epäonnistuminen vahvista kokemuksia. Terve itsetunto jää kehittymättä. Tällöin vammaisen tyttö alistetaan ylistämällä.

Toisaalta tytön itsetunto voidaan nujertaa vähättelemällä hänen mahdollisuuksiaan. Lähipiirin antaman negatiivisen palautteen seurauksena vammaisen tyttö on itsekin lopulta sitä mieltä, ettei hänellä ole lukupäätä eikä hänen kannata opiskella mitään tutkintoa, kun ei kumminkaan työllisty ympäristön normaalisuuspaineiden alla. Jo kouluaikana monilla on vaikeuksia päästä työelämän tutustumisjaksolle, ellei heitä riittävästi tueta ja kannusteta niihin osallistumiseen. Nuori kykenee harvoin asettamaan itse itselleen realistisia ja mahdollisuuksien rajoissa olevia tavoitteita, jos ympäristö ei tue kehitystä ja jollei hän itse koe välillä aidosti onnistuvansa.

Vammaisen tai pitkäaikaissairaana rooliin vangiksi jätetyn on vaikea pyristellä siitä irti. Riippuen siitä, missä kohden inhimillisen kasvun prosessi on vaikeavammaisen nuoren kohdalla menossa, voi koulutaipaleen aikana kertyä paljon epäonnistumisen ja huonommuuden kokemuksia. Vammaisiin tyttöihin kohdistuvaa koulukiusaamista ei tunnusteta eikä siihen puututa riittävästi. Tämä voi johtaa siihen, että koulu jää kesken.

Peruskoulua ja lukiota käyvältä vammaiselta tytöltä puuttuu usein tuki ammatinvalintaan. Koulutusalan valinta on satunnaista, oppilashuolto ei tue ja työelämäjaksot toteutetaan vain muodollisesti. Opiskelu keskeytyy usein, jolloin nuori saattaa siirtyä toisen alan opintoihin. Vammaisten nuorten naisten ongelmana on toisaalta myös useiden peräkkäisten tutkintojen hamstraaminen, täysin vailla työkokemusta pitkälle yli 30-vuotiaaksi.

Tutkinnon suorittaneen vammaisen nuoren aikuisen työnhakutaitoja on harvoin vahvistettu riittävästi. Tästä syystä siirtyminen työelämään viivästyy jopa vuosilla. Vastavalmistunut nuori on toisinaan niin kiinni vammaisen roolissaan, ettei osaa työhönottohaastattelutilanteessa esitellä osaamistaan ja vahvuuksiaan realistisesti eikä jättää sairautensa esittelyä sivuun. Valmistunut vammaisen opettaja ei osaa hahmottaa, että työnantaja ei työnhakuilmoituksessaan ole ilmoittanut palkkaavansa lastenreumaa sairastavaa opettajaa, vaan ammattitaitoisen opettajan. Ammatissa pärjää osaamisellaan, kunhan huolehtii terveydestään ja on tietoinen tukitoimista, joiden avulla voi työskennellä.

Työelämän rakenteellinen väkivalta

Haavoittuvassa asemassa olevan vammaisen naisen työuralla on monenlaisia rakenteellisia esteitä, rakenteellista väkivaltaa. Usein tuen ja ohjauksen puute vaikeuttavat koulutukseen hakeutumista ja työhön pääsyä. Esteettömyysratkaisujen heikko tuntemus ja käyttämättä jättäminen johtavat ulkopuolisuuteen. Syrjäyttäminen voi olla myös tiedostettua: se voi ilmetä systemaattisena työpaikka- ja koulukiusaamisena ja seksuaalisena häirintänäkin. Esimiehen vääränlainen vallankäyttö voi johtaa liialliseen työkuormitukseen peloteltaessa, että ”kyllä tänne on myös terveitä tulossa” tai että ”vammaisen naisen tulee olla kiitollinen saamastaan työpaikasta”.

Miten toimia työpaikalla ja koulussa?

- Älä jää yksin murehtimaan esiintyviä tai nousemassa olevia ongelmia.
- Ota varhaisessa vaiheessa yhteyttä tahoihin, jotka voivat olla tukenasi ratkaisujen löytämisessä.
- Voit ottaa yhteyttä esimieheesi, työterveyshuoltoon, työsuojeluvaltuutettuun, luottamusmieheen, aluehallintoviraston työsuojelutoimialaan ja ammattiliittoon.
- Ergonomiaratkaisuissa auttaa Työterveyslaitoksen Esteetön työpaikka -menetelmä.
- Koulussa voit ottaa yhteyttä aluksi myös oppilashuoltoon ja koulun johtoon.
- Apuvälineratkaisuista tietoa saa THL:n apuvälinesivustolta: www.thl.fi/apuvalineet. Selvitä apuvälineiden myöntäjien työnjako ja ota yhteyttä oikeaan toimijaan.

Ulkoisten puitteiden ollessa kunnossa on väkivallasta helpompaa irrottautua – mutta on tiedettävä, mihin itsellä on oikeus ja mistä voi hakea apua.

Yhdenvertaisuuslaki turvana

Yhdenvertaisuuslaki edellyttää, että työnantajan ja koulutuksen järjestäjän tulee tarvittaessa ryhtyä kohtuullisiin toimiin vammaisen henkilön työhön tai koulutukseen pääsemiseksi, työssä selviämiseksi ja työuralla etenemiseksi. Kohtuullisuutta arvioitaessa otetaan erityisesti huomioon toimista aiheutuvat kustannukset, työn teettäjän tai koulutuksen järjestäjän taloudellinen asema sekä mahdollisuudet saada toimien toteuttamiseen tukea julkisista varoista tai muualta.

Työnantajalla voi olla mahdollisuus saada tukea työhallinnolta kohtuullisiin mukautustoimiin, ja vaikeavammaisen henkilö voi saada Kansaneläkelaitokselta tukea opiskeluissa ja työssä tarvitsemiinsa erityisen kalliisiin apuvälineisiin.

Esimerkki

Syksyllä 2004 irtisanoi valtakunnallinen yritys Keski-Suomen toimipisteestään silloin 39-vuotiaan jyvaskyläläisen yksinhuoltajanaisen. Kanteen mukaan tosiasiallisena irtisanomisen syynä oli työntekijän sairastuminen nivelreumaan, vaikka kantajalla ei ollut yhtäjaksoista vuoden pituista sairauspoissaoloa. Vuonna 2006 Vaasan hovioikeus määräsi työnantajan maksamaan korvauksia tälle jyvaskyläläiselle naiselle laittomasta irtisanomisesta ja yhdenvertaisuuslain rikkomisesta. Yritys tuomittiin maksamaan laittomasta irtisanomisesta korvausta 25 000 euroa, yhdenvertaisuuslaissa tarkoitetun syrjintäkiellon rikkomisesta 5 000 euroa ja lisäksi korvaamaan työntekijän yli 17 000 euron oikeudenkäyntikulut.

Apuvälineillä sujuvuutta arkeen

Vammat ja sairaudet voivat vaikeuttaa toiminta- ja työkykyä esteellisessä koulussa, opiskelu- ja työpaikassa sekä vapaa-aikana kotona ja kodin ulkopuolella. Mikäli toimintaympäristöissä tehdyt esteettömyysratkaisut eivät ole riittäviä, arjen sujuvuutta on mahdollista helpottaa apuvälinein. Aloitteen apuvälineen hankintaan voi tehdä itse, omainen, läheinen, ammattilainen, työnantaja tai koulu.

Taloudelliset tuet pitkäaikaissairaiden työllistymiseen

Pitkäaikaissairaiden, vammaisten ja osatyökykyisten työelämään pääsyä ja siellä pysymistä on mahdollista helpottaa työllistämiseen suunnattujen taloudellisten tukien avulla. Tukia on työnantajille ja osin myös työntekijöille tai yrittäjille itselleen. Työnantaja voi hakea tukea palkkaukseen, palveluihin ja työympäristön muutoksiin. Tietoa ja käytännön tukea työttömien työnhakijoiden työllistämiskysymyksiin saa muun muassa työ- ja elinkeinotoimistoista (TE-toimistot) sekä niiden asiakkaille myös työvoiman palvelukeskuksista. Työpaikalla pitkäaikaissairas työntekijä saa asiantuntija-apua työuralleen työterveyshuollon, työsuojeluvaltuutetun, luottamusmiehen ja ammattiyhdistysliikkeen palvelujen kautta.

Palkkatuki
Kuntalisä (työllistämiseen)
Oppisopimuksen korvaukset
Työolosuhteiden järjestelytuki
ELY-keskuksen työllisyyspoliittinen avustus
Kelan elinkeinotuki
Starttiraha
Apuvälinetuki
Kuntien ja Kelan vammaispalvelut

Vinkki:

Voit esitellä itsesi, osaamistasi, vahvuuksiasi ja työtoiveitasi vapaamuotoisesti CV-netissä suoraan työnantajalle www.mol.fi palveluissa.

Työterveyslaitoksen Esteetön työpaikka -arviointimenetelmä

Työnantajalla on ensisijainen vastuu terveellisistä ja turvallisista työolosuhteista. Työnantajan tulee tehdä kohtuulliset mukautukset yhdenvertaisuuslain perusteella. Työntekijä voi selvittää ratkaisuja työsuojeluvaltuutetun ja luottamusmiehen kautta, myös työterveyshuolto on tukena. Selvityksissä auttaa Työterveyslaitoksen Esteetön työpaikka -arviointimenetelmä ja Työpaikan esteettömyyden arviointilomake sekä Ergonomiaratkaisujen tietopankit.

Lomakkeella selvitetään koko työpäivän sujuvuus havainnoimalla, haastatteleamalla tai vaihtoehtoisesti täyttämällä etukäteen lomake sähköisenä tai tulostettuna. Erityisesti

liikkumis- ja toimimisesteisille soveltuvassa lomakkeessa kysytään henkilön taustatiedot sekä 30 esteettömyyteen liittyvää kysymystä, joihin vastataan ”Kunnossa”- tai ”Ei kunnossa” -periaatteella. Kunkin kysymyksen lopussa on tietolaatikko ratkaisusuosituksista.

Työpaikan esteettömyyden arviointilomakkeen kysymykset: (kunnossa – ei kunnossa)

	Kunnossa, jos:
1) Työmatkan kulkeminen	oma auto, julkinen kulkuneuvo, taksi, muu
2) Auton pysäköinti työpaikalla	tilava inva-pysäköintiruutu lähellä sisäänkäyntiä, ulko-ovella kyydin odotuspaikka
3) Työpaikan piha	valaistu, tasainen ja kovapintainen piha, jalkakäytäväreunat luiskattu
4) Sisäänkäynti	sisäänkäynti portaaton, käsijohteet, tasanne, matalat kynnykset, sähköinen ovenavaus, tilava tuulikaappi
5) Kulkuväylillä liikkuminen	lattiapinnat eivät liukkaita, kulkuväylät vapaita ja leveitä, luiskat
6) Hissin käyttäminen	hissipainikkeet sopivalla korkeudella, hitaasti avautuvat ovet, leveä oviaukko, tilava hissikori, tarvittaessa porras- tai pystyhissi
7) Portaissa kulkeminen	portaot helppokulkuiset eivätkä liukkaat, käsijohteet molemmin puolin, portaot valaistu
8) Poistumismahdollisuus hätätilanteessa	pystyy poistumaan rakennuksesta ilman hissiä, poistumisen avustamisesta sovittu ja harjoiteltu, rakennuksen turvallisuussuunnitelmaan kirjattu liikkumisesteiset työntekijät ja heidän työpisteensä
9) Ruokailu- ja kahvihuone-tilojen käyttö	ruokailumahdollisuus työpäivän aikana, tilat tarkoituksenmukaiset

>>>

	Kunossa, jos:
10) WC:n käyttö	rakennuksessa varusteltu inva-WC, johon pääsee esteettömästi
11) Kokous- ja koulutus-tilojen käyttö	kokous- ja koulutustiloihin pääsee apuvälineen kanssa, liikkumaan ja esiintyessä käyttämään audiovisuaalisia välineitä
12) Tilan riittävyys eri kohteissa	apuvälineen kanssa liikkumistilaa työpaikan eri tiloissa, tilaa pyörätuolin kääntämiseen
13) Työpisteen mitoitus ja toimivuus	työpiste mitoitettu ja järjestelty mahdollisimman hyvin, pyörätuolilla pyörähdystila, sopiva tuoli, kalusteet ja säilytystilat sopivalla korkeudella ja etäisyydellä, helposti säädettävä työpiste, työtason alla vapaa jalkatila, jalat tukevasti lattialla tai jalkatuella
14) Tietokoneen käyttö	tietokoneen ja oheislaitteiden eri osat ml. tulostin hyvin ulottuvilla, näyttö vaakatason alapuolella, kyynärvarret tuettavissa pöytään tai kyynärtukiin, tietokoneen apuvälineet
15) Työvälineiden, koneiden ja laitteiden käyttö	työvälineisiin tehty tarvittavat muutokset, tarvittavat apuvälineet käytettävissä
16) Valaistus	yleisvalaistus tasainen ja riittävä, työpisteessä kohdevalaistus muttei häikäisyä eikä heijastuksia
17) Ääniolot	työssä ei ole haittaavaa taustamelua tai melupiikkejä, tarvittaessa kuulosuojaimet
18) Lämpöolot	työtilan lämpötila sopiva henkilön sairaus ja vamma huomioon ottaen, työpiste vedoton
19) Työturvallisuus	tapaturmavaarat kartoitettu ja poistettu
20) Työvaatetus ja suojausten käyttö	henkilö voi käyttää työn edellyttämää työvaatetusta ja henkilösuojaimia
21) Työasennon ylläpitäminen	mahdollisuus työskennellä istuen, apuvälineet ja tuet käytössä työasennon ylläpitämiseen

	Kunnossa, jos:
22) Tarkkojen liikkeiden tekeminen	mahdollisuus tukea yläraajat työskentelyn aikana, apuvälineet ja tuet käytössä
23) Työkohteisiin ulottuminen	ulottuu työpaikalla kaikkiin tarvittaviin työkohteisiin
24) Taakkojen käsittely	siirron apuvälineet käytössä taakkojen käsittelyyn ja kevyiden tavaroiden käsittelyyn
25) Työtehtävien sopivuus	suoriutuu työtehtävistään omalla työpaikalla ja työpaikan ulkopuolella, esim. asiakaskäynnit, kokous- ja koulutustilaisuudet, matkustaminen
26) Työmäärä ja työtahti	sopiva työaika, työssä voi pitää taukoja, työn ehtii tehdä kunnolla, työmäärään ja työtahtiin voi itse vaikuttaa
27) Työaika ja etätyö	tarpeelliset työaikajärjestelyt tehty, etätyömahdollisuus
28) Tasa-arvoinen kohtelu	työpaikan tasa-arvosuunnitelmassa maininta, tiedonsaanti sekä kokouksiin, koulutukseen ja yhteisiin tilaisuuksiin osallistuminen kaikille mahdollista
29) Avun saaminen	saa tarvittaessa apua työtehtävissä, liikkumisessa tai muissa toiminnoissa, avun antamisesta sovittu työpaikalla, kotikunta vastaa henkilökohtaisesta avustajasta
30) Työterveyshuollon esteettömyys	sisäänkäynti, ulkopiha ja vastaanotto esteettömiä, työterveyshuollon palveluissa huomioidaan henkilön liikkumis- ja toimimiseste

Esteettömyys mahdollistaa yhdenvertaisuuden. Esteettömyys tarkoittaa yleensä parempia ratkaisuja kaikille, Design for All. Terveellinen ja sujuva toiminta on myös taloudellisesti kannattavaa.

Kokemuskertomuksia:

”Ei ollut tarkoitus tappaa sinua”

”Nilkkani on luudutettu ja polvessani on tekonivel. Olin usein huomannut, että esimieheni käyttäytyi minua kohtaan vihamielisesti ja syrjivästi. Eräänä päivänä hän tuli yhtäkkiä työhuoneeseeni ja lähes välittömästi potkaisi täysillä luudutettuun nilkkaani ja vetäisi jakkaralla sääreeni niin, että polveni nyrjähti. Tämän kaiken esimieheni kertoi tapahtuneen vahingossa. Hän totesi työhuoneessani tapaturman jälkeen ääneen kaksi kertaa sanatarkasti, että ”ei ollut tarkoitus tappaa sinua”. Työtapaturma aiheutti minulle välittömästi ontumisen, kävelemisvaikeuden ja sietämättömän kovat säryt. Ontumiseni jatkuttua lonkkani romahti ja niskani tuli instabiiliksi. Joudun nyt turvautumaan massiiviseen niskatukeen ja selkätukeen. Aiempi reipas kävelytuytini on tipotiessään, ja minulle on myönnetty vammaispalvelukuljetukset työmatkoille ja asiointimatkoille. Työnantaja ei ole ryhtynyt mihinkään korjaaviin toimiin esimieheni käytöksen suhteen, vaikka hän on tämänkin jälkeen potkaissut toista työntekijää, nytkin kertomansa mukaan vahingossa. Minua on painostettu vaikenemaan asiasta ja uhattu irtisanomisella tekaistuin perustein.”

”Asiat kuntoon”

”Aikoinaan työpaikaltani puuttui invavessa. Asiasta itse meteliä pitämättä kävin vastapäätä olevalla terveysasemalla vessassa, ja sain siellä apua vessareissulle terveyskeskusapulaiselta. Kerran kärsivällisyyttäni koeteltiin, kun istuin itse vessanpöntöllä ja avustajana toiminut terveyskeskusapulainen lähti hoitamaan jonkun kiireellisen lyhyen minuutin kestävän työtehtävän sillä aikaa, kun istuin pöntöllä. Avustajaa odotellessani vessaan tuli humalainen miesasiakas ottamaan huikkaa pullostaan. Vaikka kuinka yritin esittää pelotonta ja pyytää häntä ystävällisesti poistumaan vessasta, humalaisiin aivoihin ei tilanne mennyt millään perille. Tämän jälkeen en enää uskaltanut enkä halunnut mennä terveyskeskukseen työpäivän aikana vessaan. Esitin toiveeni invavessasta saamiseen esimiehelleni. Minulle rakennettiin hyvin pian invavessa, ja lyhyessä ajassa sellainen löytyi jokaisesta työpaikkani kerroksesta. Asiat voidaan hoitaa myös hyvin ja nopeasti kuntoon.”

Verkossa:

Esteetön työpaikka arviointilomake ja tietopankki löytyvät Työterveyslaitoksen [www-sivuilta](http://www.ttl.fi):

www.ttl.fi > Ergonomia > Esteetön työelämä

Ergonomiaratkaisujen tietopankit:

www.ttl.fi/ergonomiaratkaisut

**Kotona laitoksessa vai
laitoksessa kotona?**

Kotona laitoksessa vai laitoksessa kotona?

Sari Lehikoinen & Pirkko Mahlamäki

*”Oma tupa, oma lupa”
(suomalainen sananlasku)*

Vammaisella naisella saattaa olla vähäiset mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä. Vammaisuuteen liittyy kielteisiä asenteita, jotka voivat vaikuttaa myös vammaisen ihmisen käsitykseen itsestään. Vammaisen naisen ei ajatella olevan kykenevä parisuhteeseen ja perhe-elämään, arjen askareiden tai omien raha-asioidensa hoitamiseen.

Kuka saa tulla kotiini ja milloin? Tuleeko hän antamillani avaimilla, vai avaanko oven hänelle apuvälineitä käyttämällä/omatoimisesti? Keillä kaikilla on avain minun kotiini? Saako oven ylipäänsä lukituksi? Millaisia sääntöjä kotona avustamassa käyvät ihmiset noudattavat avustaessaan?

Nämä ovat peruskysymyksiä, joita jokaisen vammaisen apua tarvitsevan henkilön tulisi miettiä. Pelisäännöistä tulee keskustella paitsi avustajaa palkattaessa, myös säännöllisin väliajoin työsuhteen jatkuessa. Koska vammaista naista avustetaan omassa kodissa, täytyy kodin pysyä omana tupana, jossa nimenomaan hän itse määrää, miten kotona toimitaan.

Vammaisen henkilön kotiin saattaa tulla avustaja, jota hän ei ole voinut henkilökohtaisesti itse valita avustajakseen. ”Olen joutunut aamulla herätessä kohtaamaan avustajan työtä tekemään tulleen vastakkaista sukupuolta olevan henkilön. Oma alastomuus ennestään tuntemattoman, täysin vieraan ihmisen edessä on haavoittavan ahdistavaa. On suljettava omat tunteet pois ja keskityttävä ohjaamaan

työntekijää, jotta saisin vaatteet päälleni, siirtyminen tuoliin onnistuisi. Ei todellakaan helppoa, eikä riskitöntä!”

Henkilökohtaisen avustajan kanssa vammaisen nainen joutuu rikkomaan rajojaan. Näihin intiimin alueen tilanteisiin liittyy myös sopimattoman koskettamisen riski. Siksi on hyvä, että henkilökohtaisen avustajan palkkaamisessa on sallittua määrittää hakija myös sukupuolen mukaan. Kun työn yhtenä osana on avustaminen tällaisissa tilanteissa, voi avustajalle syntyä virheellinen käsitys siitä, että seksuaalinen koskettelu kuuluu asiaan ”itsestään selvyytenä”. Varsinkin kehitysvammaisten ajatellaan olevan kykenemättömiä seksuaalisesti sopivaan käyttäytymiseen. Nämä asenteet vaikuttavat lannistavasti vammaisen naisen käsitykseen omasta itsestään, kyvyistään ja mahdollisuuksistaan.

Tarinoita vessahädästä

Vammaisten naisten asumiseen saattaa liittyä tilanteita, jotka vaarantavat etenkin nuorten naisten fyysisen ja henkisen terveyden. Liian monen vammaisen naisen avun tarve tulee selvimmin näkyviin siinä, ettei nainen pääse vammansa vuoksi vessaan tarpeen mukaan. Vammaisen mies voi pissata pussiin ja heittää sen lähimpään roskikseen. Pulloonkin pissaaminen on miehille paljon helpompaa kuin vammaisille naisille. Vammaisen naisen vessaan pääsyn ongelma korostuu kuukautisten aikana. Kuukautisten välttämiseksi vammaiset naiset pakotetaan käyttämään hormonivalmisteita.

”Minulle vammaisena tyttönä ja naisena yksi vaikeimmista asioista, jonka kanssa olen joutunut elämään, on pissahädässä ja sen pelossa eläminen. Kun pissalle menemisessä tarvitsee apua, jota ei ole aina saatavilla, joutuu vaarantamaan terveytensä

kuivattamalla elimistöään. Ei voi juoda, jotta ei tulisi hätä. Minulle tämä pissahädässä eläminen kävi henkisesti ja fyysisesti niin raskaaksi, että en olisi enää halunnut olla nainen. Halusin saman mahdollisuuden kuin miespuolisilla vammaisilla, että voisin pissata pulloon tai pussiin silloin kun siltä tuntuu. Halusin vaihtaa sukupuoleni, jotta voisin itsenäisemmin käydä pissalla. Jouduin pohtimaan omaa identiteettiäni: arjessa selviytymisen raskaus oli kohdallani johtanut siihen, että naiseutta en kokenut minuuden peruskiveksi ja voimanlähteeksi, vaan enemmänkin torjuttavaksi ja elämää vaikeuttavaksi.”

”Leikkausten jälkeen olen ollut lukuisia viikkoja kusetettavana. Ennen leikkausta olen käynyt sosiaalityöntekijän ja kotipalvelun

Mitä jokaisen vammaisen naisen tulee

- Kotiisi saavat tulla omilla avaimillaan vain ne henkilöt, joihin luotat niin paljon, että olet halunnut heille antaa avaimesi. Vaihtoehtoisesti voit avata oven ympäristönhallinta-apuvälinein tai voit mahdollisesti avata itse oven, kun haluat päästää jonkun sisälle sinua auttamaan.
- Mieti tarkkaan, keille kaikille haluat antaa avaimesi käyttöön, ja aseta niiden käyttämiselle tarkat rajat, joita kaikkien sinua avustavien henkilöiden tulee noudattaa.
- Jokaisella vammaisella naisella on oikeus omaan tilaan, jonka voi halutessaan itse sulkea.
- Kotisi on omaa tilaasi. Asuntosi ja elämäsi ovat sinun, ja vain sinä voit asettaa rajat, miten sinua kotonasi avustetaan, ja kuka sinua auttaa sekä milloin hänellä on lupa tulla kotiisi.
- Kun ryhdyt henkilökohtaisen avustajan työnantajaksi/työnohjajaksi, saat itse valita työntekijän. Saat valita myös sen, minkä sukupuolen edustajan haluat avustajaksesi. (Tasa-arvolain esityöt HE 57/1985vp.)
- Sinun ei tarvitse sietää lähentelyä tai seksuaaliväritteistä puhetta keneltäkään, joka sinua auttaa päivittäisissä toiminnoissa.

kanssa nöyryyttäviä keskusteluja siitä, miten leikkauksen jälkeen vessassa käymiseni pitää hoitaa. Yleinen käytäntö on se, että kotiaavustaja käy piipahtamassa muutaman kerran viikossa. Tarvitsen kotipalvelua vain poikkeustilanteissa, lähinnä leikkauksien jälkeen, jolloin en omatoimisesti selviä vessaan. Pitkän ”kädenväännön” jälkeen olemme sopineet, että kotipalvelu tulee avustamaan niinä väliaikoina, jolloin minulla ei ole mahdollisuutta saada henkilökohtaista avustajaa auttamaan. Käytännössä pissin kellontarkasti neljän tunnin välein. Usein olen tuntenut itseni koiraksi, jota käydään pissattamassa. Miten helpolla miehet tästäkin selviävät.”

tietää asumisesta ja henkilökohtaisesta avusta

On syytä pitää selvänä se, että avustajan työsuhteeseen ei liity kutsua seksiin, eikä se saa sisältää seksuaalisväritteistä puhetta tai toimintaa.

- Mieti etukäteen miten selviät mahdollisista vaaratilanteista, kuinka pääset niistä pois ja miten ehkäiset niitä mahdollisimman hyvin. Omalla maltillisella ja järkevällä käytökselläsi voi estää mahdollisia riskejä.
- Kun joudut käyttämään avustajaa käsitellessäsi rahojasi tai pankkitunnuksiasi, suojaa talouttasi olemalla valpas ja tietoinen siitä, mitä tililläsi tapahtuu ja koska. Pyydä pankkissasi asettamaan tilinkäyttölesi turvaraja ja toimi niin, että avustajasi voi käyttää vain tiettyä käyttötiliä. Suojaa säästöjäsi toisella tilillä, johon et anna avustajalle mahdollisuutta päästä. Pidä pankki-kortti aina itselläsi.
- Jos sinulla on ongelmia henkilökohtaisen avustajasi kanssa, voit ottaa yhteyttä Henkilökohtaisten Avustajien Työnantajien Liittoon (www.heta-liitto.fi). Voit myös pyytää apua alueesi Aluehallintovirastosta, jonka yhteystiedot löydät osoitteesta www.avi.fi

Väkivalta ja asuminen

Vammaisiin naisiin kohdistuu huomattavan paljon fyysistä, henkistä, sosiaalista ja jopa taloudellista väkivaltaa. Usein asumiseen liittyvä väkivalta jää näkymättömäksi. Tunnistamatta jäänyt väkivalta jää myös käsittelemättä ja aiheuttaa uhrille epämääräisen pahan olon.

Monet vammaiset naiset elävät fyysisesti ja sosiaalisesti eristäytyneitä elämää. Osalla naisista on vähän tai ei ollenkaan yhteyksiä muihin kuin heitä hoitaviin henkilöihin. Jos

Miten työntekijä voi tunnistaa vammaiseen

- Muista, että väkivalta ei sivuuta vammaista naista tai tyttöä, koska hän on vammaisen vaan päinvastoin vamma altistaa väkivallalle.
- Pohdi työntekijänä mikä on juuri Sinun vammais- ja ihmiskäsityksesi. YK:n vammaissopimuksen näkemys vammaisuudesta ihmisoikeuskysymyksenä sekä Europan Vammaisfoorumin lauselman ”Ei mitään meistä ilman meitä” (nothing about us with out us) toimivat hyvinä tienviittoina. Arvot, jotka rakentuvat ihmiskäsityksen päälle, kestävät kriisin tullen paremmin kuin muodon vuoksi tehty arvoluettelo. Väkivallalle altistuminen voi alkaa niinkin pienestä asiasta kuin arkipuheesta me ja ”ne”. Pyri siihen, että yhteisestä vammais- ja ihmiskäsityksestä sovitaan työyhteisössäsi.
- Väkivaltakysymyksistä on syytä järjestää työyhteisökoulutusta. Esimerkiksi Vammaisten ihmisoikeuskeskus VIKI:stä, Vanhustyön keskusliitosta tai Mannerheimin lastensuojeluliitosta voi kysyä kouluttajia
- Tutustu vammaisiin naisiin ja väkivaltaan liittyviin tutkimuksiin netissä. Googleen voi laittaa hakusanaksi disabled women and violence tai vammaisen nainen ja väkivalta

hoitava taho on väkivallan tekijä, ei henkilöllä välttämättä ole ketään, jolle kertoa asiasta.

Voi myös olla, että työntekijät tai perheenjäsenet toimivat ”portinvartijoina”, jotka päättävät, tehdäänkö yleensä edes ilmoitusta väkivallasta ja hankitaanko uhrille ulkopuolista apua.

Laitosasumiseen ja kotipalveluun liittyy keinotekoisia rajoituksia, jonka seurauksena monet vammaiset henkilöt pääsevät rajoitetusti käymään esimerkiksi suihkussa ja

naiseen tai tyttöön kohdistuvaa väkivaltaa

- Luota vaistoosi. Väkivallan tultua ilmi, huomaa usein, että itse asiassa olikin jo pitemmän aikaa miettinyt, että ”tässä on nyt kyllä jotain outoa”. Esimerkiksi asuinyhteisössä yli-innokas omainen tai muu läheinen tai vaikka toinen työntekijä, joka on koko ajan tietävinään mitä vammaisen henkilö toivoo ja tarvitsee, saattaakin peitellä omaa ylivaltaansa suhteessa vammaiseen ihmiseen. Vammaisen naisen kotiin pesiytynyt ylimääräinen henkilö voi olla henkinen, fyysinen, taloudellinen tai seksuaalinen hyväksikäyttäjä.
- Vältä kuitenkin ylilyöntejä toiseen suuntaan, kaikissa tilanteissa ei suinkaan ole kyse väkivallasta, eivätkä kaikki ole vammaisen henkilön hyväksikäyttäjiä.
- Jos huomaat väkivaltaa tai hyväksikäyttöä puhu siitä rohkeasti asiakkaasi kanssa. Jos et saa vastakaikua, yritä myöhemmin uudestaan. Joskus tarvitaan paljon rohkaisua, ennen kuin henkilö uskaltaa puhua. Muista nimenmaan rohkaista ja myötäelää, älä holhoa.

Muista, että kukaan ei ole niin korkeassa virassa tai asemassa, että olisit velvollinen työyhteisön häpeään tai muun syyn takia peittelemään hänen jälkiään ja suojelemaan väkivallantekijää.

vessassa. Puhtaus on yksi elämän perusasioista, joiden mukaan tyytyväisyyttä elämään voisi mitata. Joku ulkopuolinen on päättänyt, että vammaisen nainen pääsee avustettuna vain kerran tai kaksi viikossa suihkuun, vaikka hänellä olisi tarve käydä suihkussa esimerkiksi kuukautisten tai vaihdevuosisoireiden vuoksi päivittäin.

Vammaisen naisen tai tytön fyysiseen väkivaltaan liittyvät myös kovakouraiset kädet, apu jota tarjotaan vihaisena tai toimenpide joka tehdään tarpeetonta kipua aiheuttaen, kuten välttämätön katetrointi.

Vammaisen nainen voi nimellisesti asua omassa kodissaan, mutta ei voi asumispalveluun liittyvän tai muun kodin ulkopuolelta tulevan avun vuoksi itse päättää, mitä syö, mihin aikaan ja kuinka usein käy suihkussa, vessassa tai käy nukkumaan. Monille naisille tärkeät toimet, kuten ruoanlaitto, leipominen, kynttilöiden sytyttäminen ja muut kodinhoitoon liittyvät asiat, voidaan kieltää keinotekoisesti turvallisuuden varjolla.

Tämä lisää laitostamista, vaikka nimellisesti vammaisen henkilö asuisikin omassa kodissaan. Päättävävallan ottaminen pois vammaiselta on henkistä väkivaltaa, josta voi tulla myös fyysistä, koska se kohdistuu monella tavalla kehoon ja elämisen hyvinvoinnin kokemukseen.

Oman elämän hallinta on voimauttavaa. Vastuunotto omasta itsestä ja elämästä tuo vapautta ja antaa voimia arkeen. Arjessa selviytymisessä vaikeavammaisella naisella on monia mahdollisuuksia, jotka edistävät ratkaisutaitojen kehittymistä. Taidot kasvattavat luovaa selviytymistä ongelmatilanteista sekä kehittävät rohkeutta ja sisukkuutta selviytyä yllättävistä tilanteista.

Kokemuskertomus:

”Kommuunielämää”

Asuin nuorena vammaisille opiskelijoille tarkoitettussa yksikössä. Lähes kaikki meistä tarvitsi arjessa selviämisessä henkilökohtaista apua, ja sitä varten oli kommuunissamme palkattua henkilökuntaa. Henkilökunnan olisi pitänyt olla tavoitettavissa ”nappulan päässä” ympäri vuorokauden. Henkilökunta koostui vammattomista tai lievästi vammaisista opiskelijoista, jotka asuivat joko samassa talossa tai muualla kaupungilla. Olo asukkaiden ja henkilökunnan välillä oli toisinaan liiankin tiivistä ja rajoja rikkovaa. Henkilökunnan esimies oli ns. asuntolan johtaja, jolla oli väliin melko vaikeaa ymmärtää, että kommuuni oli meille sen hetkinen koti. Vaikka osa meistä asukkaista olikin alaikäisiä, asuimme ja elimme kuin täysi-ikäiset.

Meillä kävi luokkakavereita ja muita ystäviä kylässä. Oli todella vaikeaa saada omaa rauhaa ja tavata ystäviään niin, ettei joku henkilökunnasta olisi uteliaisuuttaan tupsahtanut jonkun näennäisen syyn varjolla (kuten tuomaan kaappiin puhdasta, pestyä pyykkiä) sekoittamaan nuorison omia illanistujaisia. Ei. Oma rauha tuntui toteutuvan vain haaveissa. Joskus henkilökunta tunkeutui mukaan sen hetkiseen happeningiin eivätkä meidän asukkaiden ystävät ollenkaan ymmärtäneet, mitä henkilökunta teki mukana illanistujaisissamme. Mekään emme ymmärtäneet, miksi emme saaneet asua ja elää tavallamme ilman valvovaa silmää. Olihan asumismuotomme kuitenkin itsenäistä normiopiskelijan soluelämää. Käsittämättömiä olivat myös ne tilanteet, jolloin iltavuorossa ollut työntekijä oli jonkun opiskelijan kanssa vaikkapa suihkussa tai kaupassa, ja toinen työntekijä yksinkertaisesti katosi työpätkältä – tai saapui humalassa kysymään, mitäs nyt olisi tarve, kun häntä näin työaikana häiritään työllä.

Muistoihini on syöpyntä myös muita erityispiirteitä, ja olemme joidenkin silloisten kommuuniasukkien kanssa pohtineet, miten sairaassa yhteisössä aloimme itsenäisen elämämme kohti aikuisuutta. Kuten alussa mainitsin, olimme lukioikäisiä teinejä, joilla luonnollisesti oli seksuaalisuuskin hyvin pinnassa ja sekavia

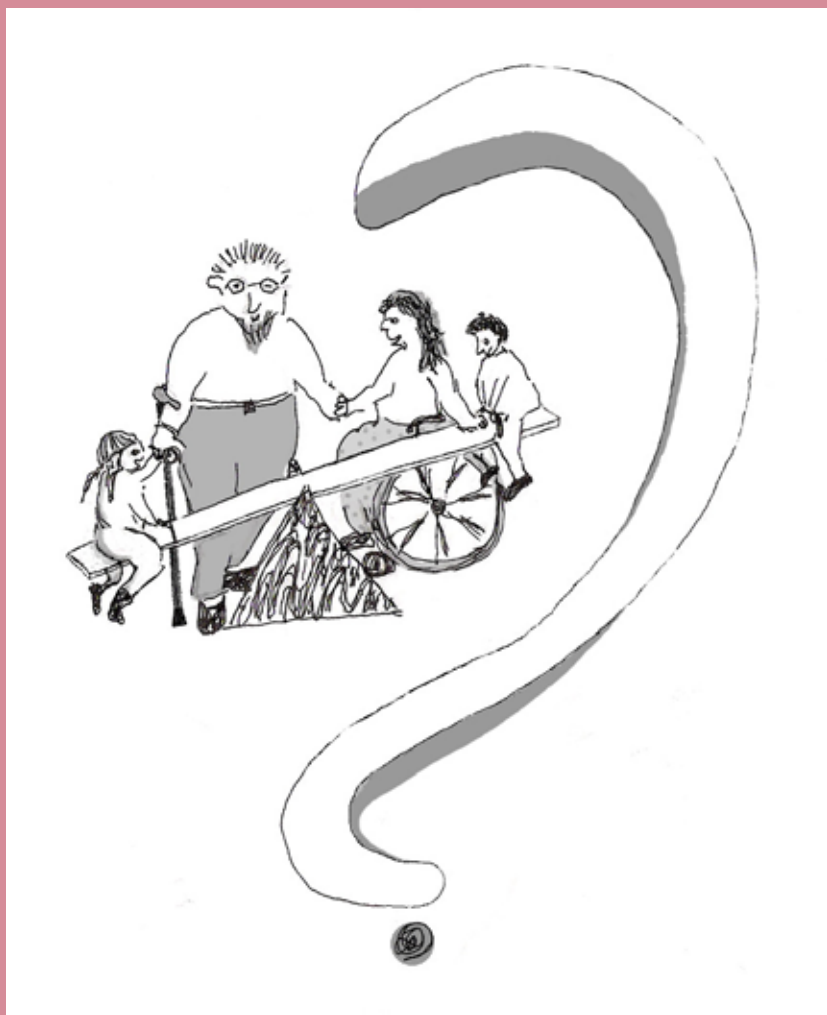

oloja aiheuttavaa. Tätä ei yhtään helpottanut se, että nuoret opiskelijatyötöt pakotettiin menemään suihkuun miesavustajien kanssa. Omaan itse erittäin hämmentäviä kokemuksia siitä, miten yliviriili kesätyössä ollut opiskelijapoika-avustaja tuli avustamaan minua suihkuun. Hän oli riisunut itsensä jättämällä jalkaansa vain olemattomat pikkuhousut. Kun tämä poitsu pesi hiuksiani, huomasin hyvin nopeasti, miten hänellä seiso. Oli pelottavaa, alastomampaa, hämmentävää kohdata tällaista näinkin intiimissä hoitotoimessa kuin suihkussa avustaminen. Pyynnöstäni huolimatta hän ei suostunut laittamaan eteensä edes suihkuessua. Suihkussa käyminen oli jokaviikkoinen painajainen meille nuorille tyttöasukkaille. Varsinkin, kun avustajista suuri osa oli työntekijöiden esimiehen seksuaalisen suuntautumisen vuoksi erittäin omituisesti virittäytynyttä.

Asuinko kotona vai laitoksessa, kun asuin opiskelijakommuunissa? Tätä olen pohtinut pitkin itsenäisen elämäni taivalta. Toisaalta opiskelijakommuunielämä oli huisin mielenkiintoista ja monipuolisen vilkasta.

Asun edelleen itsenäisesti omassa kotonani, yksityisessä tavallisessa kerrostalossa. Minulla on paitsi henkilökohtaisia avustajia, joiden työnantajana toimin, myös asumispalvelupäätös. Asumispalvelupäätökseeni liittyy henkilökohtainen apu, turvapuhelin ja kotipalvelun lisäapu tarvittaessa. Koen järjestelmän tyydyttäväksi. Saan itse päättää, kuka minua auttaa ja koska. Ajatuksena nykyinen systeemini ilmeisesti mielletään välimuodoksi laitos- ja kotiasumisen välimaastossa. Jos avuntarpeeni menee yli tietyn tuntimäärän, en saa enää tarvitsemaani apua kotiin, vaan minut pakkosijoitetaan johonkin palvelutaloon tai laitokseen.

Pelkkä ajatus laitosasumisen mahdollisuudesta ahdistaa. Ilmeisesti ahdistukseeni liittyvät kaikki ne muistot nuoruuden asumiskommuunista, jossa henkilökohtaisia rajojani ylitettiin väkisin ja koin monesti tuolloin, että minua valvotaan, rajoitetaan ja asioistani puhutaan foorumeilla, joille ne eivät kuuluneet. Haluan elää elämäni omalla tavallani, omalla aikataulullani ja päättää itse siitä, kuka minua auttaa, koska ja millä tavalla. Tarvitsen myös omaa rauhaa ja omaa aikaa, enkä koe saavani sitä tyydyttävällä tasolla missään muualla kuin omassa kodissani, vaikkakin palveluasumispäätöksellä ja henkilökohtaisen avun turvin.

Lähisuhde- ja perhe- väkivalta

Lähisuhde- ja perheväkivalta

Tuula Paasivirta

Lähisuhde- ja perheväkivallalla tarkoitetaan perheenjäsenten ja lähisuhteessa elävien välistä väkivaltaa, joka tapahtuu yleensä kodeissa. Lähisuhde- ja perheväkivallan muotoja ovat esimerkiksi fyysinen, psyykkinen, henkinen ja hengellinen väkivalta, lapsen tai nuoren hoidon ja huolenpidon laiminlyöminen, vanhusten kaltoinkohtelu sekä taloudellinen hyväksikäyttö ja seksuaalinen väkivalta.

Tutkimukset osoittavat, että yhteiskunnassa lähisuhde- ja perheväkivallaksi tulkitaan usein pääasiallisesti fyysinen väkivalta, vaikka lähisuhdeväkivallan määritelmä pitääkin sisällään laajan kirjon erilaisia väkivallan muotoja. Vammaisuus vielä lisää tätä kirjoa, sillä haavoittuvainen asema voi tuoda lähisuhde- ja perheväkivaltaan erityispiirteitä ja lisäksi pahentaa sen laajuutta ja vakavuutta. Vammainen nainen tai tyttö voi olla fyysisesti tai kognitiivisesti heikompi kuin vammaton kanssasisarensa. Hänen voi olla vaikea lähteä pois väkivaltaisesta tilanteesta, irrottautua suhteesta tai hakea apua. Vammainen nainen tai tyttö voi olla vammansa takia sosiaalisesti eristynyt. Näin pahoinpitelijä pystyy helpommin kontrolloimaan hänen sosiaalisia suhteitaan.

Niin vammaisen kuin vammattomankin tytön ja naisen kohdalla väkivalta voi myös pahentua vähitellen. Jos vammainen nainen tai tyttö ei havahdu ajoissa asiaan, voi syntyä alistamiskierre.

Fyysinen ja seksuaalinen väkivalta

Vammaisten naisten ja tyttöjen kohdalla fyysinen väkivalta ei ilmene pelkästään lyömisenä, läpsimisenä tai hakkaamisena. Hoidon ja huolenpidon tai henkilökohtaisen avun epääminen tai laiminlyönti on myös fyysistä väkivaltaa. Pahoinpitelijä voi esimerkiksi pidättäytyä hoitamasta tai auttamasta vammaista. Hän saattaa myös avustaa huolimattomasti tai väkivaltaa käyttäen. Vammaisuus ei millään tavoin suojaa seksuaaliseltakaan väkivallalta. Näissä tilanteissa vammaisen henkilön haavoittuvaisuus korostuu. Vammaisella naisella ei välttämättä ole kognitiivisia taitoja ymmärtää tilanteita tai fyysisiä voimia torjua lähentelyjä tai paeta paikalta.

Vammaisen lapsen tai nuoren vanhempi voi olla henkisesti tai fyysisesti niin väsynyt, että hän sen vuoksi paitsi pahoinpitelee lastaan tai lyö laimin hoitoa ja huolenpitoa. Kyse voi olla myös vanhemman kärsimättömyydestä, kun vammaisen lapsen hoito ja hoiva vie enemmän aikaa kuin perheen muiden lasten.

Vammaisen lapsi saattaa altistua väkivallalle, jos hänen vanhempansa ei kykene hyväksymään lapsensa vammaisuutta. Lasta saatetaan suorastaan hävetä, vaikka toisaalta häntä rakastetaan ja hänen tulevaisuudestaan ollaan huolissaan. Sairastuminen tai vammautuminen murrosiässä tai aikuisena muuttaa perheasetelmaa ja vanhempien parisuhdetta. Voimattomuus ja neuvottomuus uudessa tilanteessa saattaa purkautua väkivaltana uudessa elämäntilanteessa. Sopeutumisvalmennus on hyvä keino parantaa vammaisen tytön tai naisen asemaa perheessä ja sitä kautta vähentää väkivaltaa.

Oheinen kaavio hahmottelee lähi- ja perhesuhdeväkivaltaa ja sen asteita. Kuviosta puuttuu hengellinen väkivalta.

Lähde: https://www.turvakoti.net/site/?lan=1&page_id=12

Suomessa ja maailmalla tunnetaan tapauksia, joissa vammaisen tyttö on lukittu joko ”hoidollista syistä” tai rangaistukseksi huoneeseen pidemmäksi aikaa. Hoidon, huolenpidon tai avun laiminlyöntiä esiintyy varsinkin vaikeasti liikuntavammaisten, kommunikaatiovammaisten ja kehitysvammaisten tyttöjen ja naisten elämässä.

Vammaisiin naisiin ja tyttöihin kohdistuva fyysinen väkivalta voi olla liikkumisen ja toiminnan rajoittamista. Puoliso saattaa tahallaan laittaa esimerkiksi pyörätuolin, sauvat, kuulokojeen, erikoissilmäläsit tai kiikarit niin kauas, ettei vammaisen nainen pääse niihin käsiksi tai hänet jätetään nostamatta sängystä. Apuvälineitä voidaan rikkoa tai niillä voidaan jopa hakata tai lyödä. Vammaisen naisen omainen tai läheinen voi rajoittaa lääkkeidenottoa tai hän voi pakkosyöttää naiselle rauhoittavia lääkkeitä. Vammaisen tytön tai naisen avustaja- tai opaskoira saattaa pahoinpidellä tai jättää se ilman ruokaa. Näin voidaan tehdä myös lemmikkikoiralle tai kotieläimelle. Väkivallantekijä tulee samalla syyllistyneeksi eläinsuojelurikokseen.

Kaikenlainen väkivalta voi kohdistua myös iäkkäisiin vammaisiin naisiin. Erityisesti juuri iäkkäiden naisten ruokahuolto ja muu hoiva voidaan laiminlyödä. Ruoka voidaan tuoda tarjolle, mutta syömisessä ei auteta tai kiirehditään liikaa. Muiden huolestuneiden annetaan ymmärtää, että ruoka ei ole ”maistunut”. WHO haluaa määrittelyssään kiinnittää erityishuomiota vanhuksiin kohdistuvaan kaltungkohteluun.

Henkinen väkivalta

Kaikenikäiset vammaiset tytöt ja naiset saattavat joutua kohtaamaan lähisuhteessaan monenlaista henkistä väkivaltaa. Väkivalta voi olla kiusaamista, häiriköimistä, pelottelua, dominointia tai fyysisellä väkivallalla uhkaamista. Se voi olla myös laitokseen joutumisella, yksin jättämisellä tai avun epäämisellä uhkailua. Valitettavasti varsinkin yksin jättämisestä tapahtuu myös käytännössä.

Vammaista naista tai tyttöä nimitellään, haukutaan vamman vuoksi rumaksi tai hänen naiseuttaan ja ulkomuotoaan halvennetaan. Henkistä väkivaltaa on myös se, että vammaisen tyttö joutuu kasvunsa varrella toistuvasti kuulemaan, ettei hänestä ole mihinkään, hän ei tule koskaan selviytymään itsenäisesti tai että hänestä ei ole parisuhteeseen tai äidiksi.

Henkistä väkivaltaa on myös ylisuojeleminen ja vähätteleminen. Vammaisen tytön tai naisen harrastusmahdollisuuksia ja sosiaalisia suhteita voidaan rajoittaa, tai hänelle ei anneta mahdollisuutta opiskeluun ja työntekoon. Hänelle sanotaan, ettei hänestä ole työelämään tai että hän vie ”terveeltä” työpaikan, jos pyrkii töihin. Vammaiselta tytöltä tai naiselta saatetaan riistää joko osittain tai kokonaan päätösvalta omaan elämäänsä. Nuorella tytöllä ei katsota olevan oikeutta päästä vanhempien holhouksesta omaan kotiin.

Taloudellinen hyväksikäyttö

Yksi yleinen väkivallan muoto on taloudellinen hyväksikäyttö: asuinkumppani nostaa vammaisen naisen tilin tai eläkkeen, ei anna hänen käyttää omia rahojaan tai huijaa nimen lainan takaukseen. Pahoinpitelijä voi vaatia vammaista naista hankkimaan yhteiskunnan taloudellisia tukia ehtona suhteen säilymiselle. Hyväksikäyttäjä voi ottaa rahat haltuunsa pystyäkseen kontrolloimaan vammaista naista ja tekemään hänet entistä riippuvaisemmaksi itsestään. Nuoren ei anneta muuttaa pois kotoa, koska hän veisi mennessään eläkkeensä, mahdollisen eläkkeensaajan asumistuen ja omaishoidontuen.

Hyväksikäyttäjä saattaa teeskennellä haluavansa olla vammaisen naisen ystävä tai kumppani, mutta taka-ajatuksena onkin taloudellisen hyödyn tavoittelu. Iäkäs vammaisen nainen voi joutua erityisesti sukulaisten tai jopa omien lapsiensä taloudellisen hyväksikäytön kohteeksi. Pankki-asioinnissa vammaisen nainen tai vanhus voi joutua antamaan pankkitunnukset lähipiiriin kuuluvalla henkilöllä, mikä altistaa väärinkäytöksille.

Hengellinen väkivalta

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon määrittelyn mukaan hengellistä väkivaltaa on esimerkiksi uskonnollisävytteinen käyttäytyminen, jolla pyritään murtamaan tai nujertamaan uskonnollisin uhkauksin, vaatimuksin tai pakottein ihmisen elämänkatsomus, elämäntapa tai tapa ajatella eli mielipide. Valta ja vallankäyttö oikeutetaan vetoamalla uskonnolliseen auktoriteettiin, joita voivat olla muun muassa Raamattu, kirkon oppi tai kyseisen yhteisön johtajan tai muun auktoriteetin ajatuksiin vetoaminen. Hengellistä väkivaltaa voidaan katsoa olevan kaikki toiminta, yhteisön opit tai säännöt, jotka tuntuvat henkilöstä jollakin tavalla epäilyttävältä, ahdistavalta tai epäoikeudenmukaiselta.

Hengellisissä yhteisöissä ja uskonnollisissa perheissä vammaisiin naisiin saatetaan kohdistaa hengellistä väkivaltaa. Heidän ajatellaan olevan ihmeperantumisen tarpeessa ja automaattisesti uskonnollisia ja velvollisia jatkamaan perheen uskonnollista perinnettä. Mikäli paranemista ei tapahdu, naiselle sanotaan, että hän on liian syntinen tai hän ei usko tai yritä tarpeeksi. Vammaisen naisen saatetaan pakottaa kääntymään uskoon tai osallistumaan uskonnolliseen kokoukseen rukoiltavaksi, jotta vamma

Mitä jokaisen vammaisen tytön ja naisen pitää tietää lähisuhde- ja perheväkivallasta

- Väkivalta on vallan väärinkäyttöä.
- Mitättömiltäkin tuntuvat asiat voivat satuttaa ja aiheuttaa pelkoa.
- Lapsen turvallisuus on aikuisen vastuulla.
- Väkivalta estää lasta olemasta lapsi.
- Tahallinen ja toistuva hoitamatta jättäminen on väkivaltaa.
- Väkivalta alkaa usein vähitellen ja varkain.
- Väkivalta harvoin loppuu itsestään.
- Päinvastoin väkivalta usein toistuu ja raaistuu ajan myötä.
- Vaikka lyöminen loppuisi, pelko jää.
- Hae apua ja auta toisia saamaan apua.
- Puuttamalla väkivaltaan voit ottaa ensimmäiset askeleet sen loppumiseksi.

paranisi. Vammaiselta työltä ja naiselta vaaditaan kiltteyttä, nöyryyttä, kiitollisuutta ja alistumista. Uskonnon perusteella voidaan pyrkiä vaikuttamaan siihen, miten vammaisen tyttö tai nainen pukeutuu.

Vammaisiin naisiin kohdistuva hengellinen väkivalta voi juontaa juurensa erilaisten uskonnollisten perinteiden nais- tai vammaiskäsityksistä. Joidenkin uskontojen käsitykset vammaisuudesta voivat johtaa siihen, että vammaisen tyttö piilotetaan, jotta hän ei ”vaaranna” muiden sisarusten avioliittomahdollisuuksia tai perheenjäsenen asemaa hengellisessä yhteisössä. Piilottelu johtaa siihen, että vammaisen tyttö ei voi itsenäistyä. Vammaista tyttöä tai naista vähätellään ja pidetään syntisenä, Jumalalle kelpaamattomana.

Vammaisuuden korostetaan olevan rangaistus joko vammaisen itsensä synneistä tai edeltävien sukupolvien synneistä.

Toisaalta vammaiselta tytöltä tai naiselta saatetaan riistää vapaus ja oikeus aitoon hengelliseen kokemukseen ja elämään. Häntä voidaan estää harjoittamasta uskontoa käytännössä rajaamalla mahdollisuuksia osallistua uskonnollisiin tilaisuuksiin tai estämällä tiedonsaantia. Tekosyynä voidaan käyttää liikkumisen esteitä tai avustajien vähyyttä.

Joissakin uskonnoissa seksuaalinen kanssakäyminen ennen avioliittoa on täysin kiellettyä tai sitä ei pidetä suotavana. Vammaisen naisen kumppani saattaa haluta ”testata” naista, koska ei luota siihen, että hän vammansa vuoksi kykenee seksiin. Kumppani ei kunnioita vammaisen naisen vakaumusta, vaan voi pakottaa aloittamaan seksuaalisen suhteen jo seurusteluaikana, sillä perusteella, että he ”kuitenkin menevät pian naimisiin”. Mikäli nainen ei suostu tähän, häntä voidaan haukkua ja pakottaa seksiin.

Uskonnollisen perinteen mukaan mies voi vaatia, että hänen täytyy saada toimia perheen päänä, ja hän vaatii tällä perusteella ehdotonta kunnioittamista ja tottelemista. Monissa uskonnoissa miehellä on enemmän oikeuksia kuin naisilla. Perusteluna saatetaan käyttää pyhien kirjoitusten kohtia, jotka korostavat naisen eli puolison alamaisuutta.

Joillakin naisilla saattaa olla pelkoja ja aitoja kokemuksia siitä, että heidät suljetaan uskonnollisen yhteisön ulkopuolelle eikä heidän kokemuksiaan pidetä totena. Nämä erilaiset hengellisen väkivallan muodot saattavat korostua vammaisen tytön ja naisen elämässä ja hänen suhteessaan vanhempiinsa ja seurustelukumppaniin sekä avo- tai aviopuolisoon.

Vammaisiin tyttöihin ja naisiin kohdistuva lähisuhde ja perheväkivalta ja sen uhka ilmenevät monimuotoisemmin kuin terveisiin naisiin tai tyttöihin kohdistuva perheväkivalta. Se on usein vielä enemmän piilossa kuin muu perheväkivalta.

Mitä jokaisen vammaisen lapsen vanhemman tulee tietää vammaisuudesta

- Kun perheeseen syntyy vammainen lapsi, mieli täyttyy monenlaisista tunteista ja kysymyksistä. Se on täysin luonnollista, tunteilla on lupa tulla sellaisina kuin ne ovat. Edes kaikkein kielteisimmät tunteet eivät ole väärin, eivätkä ne ajatuksen tasolla ketään vahingoita.
- Kapseloitunut viha tai suru voi myöhemmin kostautua yli-imitettuna hoivaamisena, hyljeksintänä tai jopa fyysisenä väkivaltana.
- Vamma tai sairaus ei koskaan ole kenenkään syy, sitä vain on olemassa. Eräs vammaisen tytön isä ilmaisi asian näin: ”Niin kauan kuin maailmassa on sairauksia, jonkunhan ne on sairastettava, etkä sinä tyttäreni ole yhtään sen huonompi sairastamaan kuin kukaan muukaan”.
- Syyllisyyden kantaminen tai syyllisten metsästäminen ei ratkaise perheen elämäntilannetta. Elämä helpottuu vasta kun ajan kanssa oppii hyväksymään lapsen erilaisuuden ja tottuu vamman tai sairauden aiheuttamiin paineisiin.
- Sopeutumisvalmennuskurssit auttavat koko perhettä jäsentämään vammaisuuteen liittyviä kysymyksiä.
- Yhteiskunta tarjoaa monia tukimuotoja, joista kannattaa ottaa selvää ja käyttää niitä apuna. Yksin ei pidä jäädä.
- Myös vammainen lapsi tarvitsee rakkautta ja hyväksyntää.

Kokemuskertomuksia:

Poikaa odotettiin – tuli vammaisen tyttö!

Synnyin useampilapsisen perheen pahan pohjimaiseksi Savossa ja nyt olen keski-ään kynnyksellä.

Perheeseen odotettiin poikaa, suuren tyttölauman jälkeen. Vaan ei toive tuo vielääkään toteutunut, kun minä kuopukseksi jäänyt synnyin. Synnytys oli ennenaikainen ja vaikea. Äidin mielestä se oli minun vikani, että hänellä oli kurja synnytys ja, että taas syntyi tyttö. Kaiken lisäksi vajaa kolmevuotiaana todettiin, että en näe ihan kaikkea ja opin hitaasti kävelemään.

Vietin sairaalassa paljon aikaa tutkimuksissa ja muutoinkin tuon ajan tavan mukaan. Kun eräältä reissulta palasin kotiin, äidin ensimmäiset sanat olivat: ”Onpas lihava tyttö, kun on noin lihava, niin saa mennä heti töihin kasvimaalle ja lehtiä vahtimaan. Kyllä se sen verran näkee, ei ne lääkärit mitään tiedä.” Vain isä oli kuulemassa tuloksia, tosin puhelimesta, sillä Helsingissä tuttava haki sairaalasta ja pisti minut Savoan menevään autoon. Ei yhtään toivotettu tervetulleeksi kotiin, saati halattu.

Myöhemmin kannoin koko talon polttopuut kesät talvet, enkä saanut mennä edes 30 asteen pakkasella välillä sisälle lämmittelemään. Kompastelin, kun en nähnyt lumessa polkua ja kaaduin. Jalat olivat ajoittain kylmästä sinertävät. Muut sisarukset eivät tehneet paljontakaan kotihommia lapsuudessani. Olin talon pikkupiika jo pikkutyttönä, vaikka isä yritti toppuuttaa äitiä ja siskoja, ettei minua olisi saanut kaltoin kohdella – vaan mitäpä isä voi naislaumalleen.

Välillä äiti lukitsi minut peräkamariin, kun hän pelkäsi, että varastan ruokaa, kun minulle ei sitä aina annettu, niin kuin muulle perheelle. En saanut koskaan lettuja, vaikka muille tehtiin kyllä. Toisinaan, kesken navettatöiden äiti kävi katsomassa keittiön ikkunan takana, etten vain ole ruokakaapilla. Ruoka-astioitani säilytettiin myös eri paikassa, kun perheenjäsenten astioita, eikä niitä tiskattu pitkiin aikoihin. Vaatteita sain pestä itse jo seitsenvuotiaana tai muutoin niitä ei pesty ollenkaan. Äiti ei koskenut mihinkään minun asiaan tai tavaraan – olin kuin ruttoinen, siltä minusta ainakin tuntui. Ihan kuin vammaisuus tarttuisi ja lopultahan minulla ei todettu muuta kuin näkövamma,

joka on pahentunut iän myötä ja johtanee sokeuteen ennemmin tai myöhemmin.

Isä huusi äidille toisinaan, kun poikaa ei taloon saatu ja se tiesi minulle kovia aikoja – aikaa ilman ruokaa ja hulluksi ja ties miksikä haukkumista, kun äiti haukkui minut aina maan rakoon, kun isä oli huutanut ja meuhkannut koko perheelle. Välillä äitini matki liikkumistani ja seisoma-asentoani, joka oli heikkonäköisyyden vuoksi puutteellista, ja välillä loukkasin itseäni, kun en nähnyt kaikkea.

Fyysisesti meillä ei juuri käyty käsiksi, eikä alkoholia käytetty. Ei käytetty, vaikka perhe ei ollut edes kirkkouskovainen tai kotipaikkakuntani tavan mukaan körtti. Myös karjalanevakkoja ja heidän jälkeläisiään vihattiin ja minua haukuttiin välillä ryssänlapseksi. En edes tiennyt mitä tuolla tarkoitettiin. Sodasta oli jo kymmeniä vuosia, mutta sillä myös peloteltiin. Mietin aina, että menen perunakellariin, jos tulee sota.

Isällä oli kipuja ja hän käytti paljon särkylääkkeitä. Kun hän oli ”särkylääkkeensä” ottanut hän räyhäsi äidille ja siskoille ja kohta äiti huusi minulle kuin hyeena tai palosireeni.

Kerran äiti oli syystä tai toisesta joutui siivoamaan minun vuokseni, oiskos joku lastensuojelu ihminen ollut tulossa käymään, niin hän hermostui siitä ihan kauheasti ja tuli ulkoa sisälle minua kohti todella iso puu kainalossaan, aikeenaan hakata minut sillä ja huusi ja meuhkasi, kuin raivotar. Sillä kertaa isä oli onneksi kotona ja pelasti tilanteen. Eikä lastensuojelutädistä ollut mitään apua minulle. Isä osasi aina puhua tädit ympäri ja näytti parhaat puolet, kuinka oli laittanut uuden huoneen, jota tosin ei voinut lämmittää ollenkaan. Siellä nukkui myös isä ja välillä oli perunansiemenet seurana.

Näin elämä jatkui, kunnes opiskelun vuoksi sain muuttaa toiselle paikkakunnalle. Opiskelin Näkövammaisten ammattikoulussa itselleni ammatin ja jäin töihin kauas kotoa.

”Ei saa puuttua muiden asioihin”

Vahvin muistoni lapsuudestani on huoneeni valkea seinä: tuijotin sitä, kun isäni pahoinpiteli äitiäni. En muista, mistä väkivalta kulloinkin sai alkunsa, mutta aina se lopulta tuli: iskuina, potkuina, äitiäni kohti lentävinä käsipuntteina. Välillä yritin estää sitä tapahtumasta ja juoksin huoneesta toiseen viemässä viestiä vanhempieni välillä yrittäen vakuuttaa isälleni, että ei tällä kertaa, jooko.

Hyvin harvoin onnistuin, ja epäonnistumisen tuskaa purin monenlaisin keinoin.

Yhdeksänvuotiaana lopetin syömisen, yksitoistavuotiaana yritin ensimmäisen kerran tappaa itseni. Vanhempani vastasivat pakottamalla istumaan pöydässä kunnes lautaseni oli tyhjä ja ihmettelemällä, miksi olin vienyt valtaosan veitsistämme metsään. Tiesin kyllä, että isäni puukko toimisi paremmin, mutta en uskaltanut ottaa sitä mukaani: isi varmasti suuttuisi.

Syömättömyydellä hitaasti tappamisesta tuli turvapaikkani. Tyhjän vatsan kipu, kylmyydestä tärisevät kädet ja pään valtaava huimaus lohduttivat. Ne antoivat tunteen siitä, että pystyin hallitsemaan kaootista maailmaa. Ruumiistani tuli maailmani: minä päätin, mikä osa siitä milloinkin kärsi. Pahoinpitely ei ikinä tullut yllätyksenä, ei ikinä ilman minun lupaani. Syömisellä hallitsin myös vanhempiani. Elämästämme tuli minun ohjaamani näytös, jossa vanhempani etsivät kaupoista mitä erikoisimpia ruoka-aineita ja valmistsivat niistä vaatimusteni mukaisia annoksia – vain jotta voisin heittää ne roskiin, kun heidän silmänsä välttivät.

Seitsemäntoistavuotiaana hakeuduin ystäväni avulla hoitoon. Vanhempani suuttuivat: Miksi menin puhumaan ulkopuolisille? Jos minulla kerta oli ongelmia, miksi en puhunut heille suoraan? Mitä he olivat tehneet väärin? Siskoni haukkui minut mielisairaaksi luuseriksi, joka pitäisi lukita hullujenhuoneelle tai tappaa saman tien.

Seuraavat yli kymmenen vuotta minä sain apua: terapiaa, lääkkeitä, hoitajaksoja, diagnooseja. Vakava masennus, traumaperäinen stressihäiriö, epävakaa persoonallisuus – lista on pitkä.

Välillä teimme minusta työkykyistä, välillä turrutimme pois akuuttia tarvetta hypätä sillalta. Opettelimme purkamaan aggressiota,

rakentamaan luottamusta, olemaan oksentamatta, keksimään vaihtoehtoja itsensä hakkaamiselle, nousemaan sängystä ylös, olemaan menemättä keittiön pöydän alle piiloon, kun naapurista kuului riitelyn ääniä.

Kaksi minulta usein kysyttyä, varmaan ihan hyvää tarkoittavaa kysymystä ovat painuneet mieleeni.

”Vahingoittiko isäsi koskaan sinua?”

”Tuntuuko, että olet nyt päässyt tapahtuneen yli?”

Ikään kuin vain itsen kohdistuva fyysinen väkivalta voisi vahingoittaa – ei se, että jouduin näkemään väkivaltaa ja pelkäämään äitini kuolemaa. Ja ikään kuin itsensä, historiansa, voisi pyyhkiä pois; kiivetä sen yli ja elellä eteenpäin.

Nyt neljäkymmentä vuotta myöhemmin en ole vanhemmilleni enää vihainen. Olen antanut anteeksi ja oppinut ymmärtämään. Isäni oli oman isänsä sotatraumojen uhri, äitini oman äitinsä hylkäämä ja aviomiehensä pahoinpitelemä. Edelleen minun on vaikea ymmärtää niitä, jotka tiesivät perheemme tilanteesta, mutta eivät tehneet mitään, koska ”ei saa puuttua muiden asioihin”. Mielestäni sellaiset ihmiset ovat välinpitämättömiä pelkureita, niitä ihmisiä, jotka lähtevät, kun heitä tarvitsisi kaikista kipeimmin.

En ole päässyt tapahtuneen yli, mutta olen jatkanut elämääni. Pystyn tekemään työtä, pitämään ihmisiä kädestä, käymään iltakävelyillä, imuroimaan. Säännöllisin väliajoin elämäni kuitenkin käy liian ras-kaaksi ja romahdan. Silloin näen vain sen valkoisen seinän, tunnen vain halun kuolla. Onneksi ihmiset ympärilläni tietävät, mitä silloin pitää tehdä.

Kirjallisuutta:

Ensi- ja turvakotien liitto 2012: ”Hiljaa oleminen ei kyllä enää auta” -esite. Tunnista perheväkivalta ja hae apua. Ensi- ja turvakotien liitto. www-julkaisu: <http://www.e-julkaisu.fi/esite/vakivaltatyo/>. [22.10.2012].

Esko, Martti (toim.) 2000: Joka viettelee yhden näistä pienemmistä... Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisy ja kirkon vastuu. Suomen Ev.lut. kirkon Kirkkohallituksen julkaisuja 2000:3.

Hannus, Riitta – Mehtola, Sirkku – Natunen, Luru – Ojuri, Auli (toim.) 2011: Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liitto.

Kjällman, Petra (toim.) 2002: Rikoksella loukattu. Rikoksen uhrin käsikirja. Rikosuhripäivystys. Suomen mielenterveys seura. SMS-tuotanto Oy.

Kvick, Inkeri 2001: Pelon virrassa. Tutkielma naisten kokemasta väkivallan pelosta. Tasa-arvoasian neuvottelukunta, sosiaali- ja terveysministeriö. Naistutkimusraportteja 2001:2.

Mäkipää, Pekka 2012: Anna minulle minun oikeuteni olla väärässä. Artikkelilehdessä Kirkkomme lähetys – Vår kyrkas Mission. 2/2012.

Piispa, Minna – Heiskanen, Markku – Kääriäinen, Juha – Siren, Reino (toim.) 2006: Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225,

Yhdistyneiden kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan Kriminaalipoliittikan Instituutti (HEUNI), Publication Series No. 5.

Vammaisjärjestöjen naisverkosto 2006: Olennainen. Vammaisten naisten tavoiteohjelma. Vammaisjärjestöjen naisverkosto Julkaisija Invalidiliitto, Invalidiliiton naistyöryhmä

Viemerö, Vappu 2001: Vammaiset naiset ja väkivalta -selvitys. Åbo Akademin. Psykologian laitos.

Väkivallasta sovintoon työryhmä 2010: Väkivallalla et tahdo hallita. Puheenvuoroja lapsiin kohdistuvasta väkivallasta uskontonäkökulmasta. Suomen Ev.lut. kirkon Kirkkohallituksen julkaisuja 2010:9.

Vammaispalvelun käsikirja. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-2012FI/vammaispalvelujen-kasikirja/> 8.8.2012

Seksuaalinen väkivalta

Seksuaalinen väkivalta

Pia Henttonen

Seksuaalinen väkivalta on aina rikos. Seksuaalinen väkivalta loukkaa, rikkoo ja häpäisee uhrin rajoja, sukupuoli-suutta, seksuaalisuutta ja kehoa. Seksuaalista väkivaltaa voi olla esimerkiksi seksiin pakottaminen, raiskaus, intiimien kehon osien pahoinpitely, uhrin seksuaalinen koskettelu tai seksuaalinen hyväksikäyttö. Suomessa rikoslain mukaan kaikki tilanteet, joissa tekijä käyttää sukupuoliyhteydessä hyväkseen uhrin puolustuskyvyttömyyttä, määritellään raiskauksiksi. Puolustuskyvyttömyyden tekohetkellä voi aiheuttaa esimerkiksi uhrin vammaisuus. Myös raiskaus parisuhteessa on rikos.

Seksuaalista häirintää voi olla ei-toivottu, vastenmielinen, seksuaalisväritteinen koskettelu, esimerkiksi ”rintsikoiden paukuttelu” tai paidan alle kurkkiminen, vihjailevat katseet ja kehonliikkeet, seksuaalisuuteen ja seksiin liittyvät puheet tai niihin liittyvien sähköpostien ja tekstiviestien lähettäminen tai kuvien laittaminen esille. Suomen laissa seksuaalinen häirintä on asianomistajarikos eli uhrin on nostettava itse kante epäiltyä vastaan.

Vammaisiin naisiin ja tyttöihin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan erityispiirteet

Vammaisten naisten suurentunut riski joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi liittyy vammaisen naisen näkymättömyyteen tai negatiiviseen asemaan yhteiskunnassa, riippuvuuteen toisista ihmisistä sekä puolustuskyvyttömyyteen. Uhriksi joutumisen riskiä lisää niukka toimeentulo, rajalliset

vaikutusmahdollisuudet ja vaikeus vaikuttaa omaan elämän olosuhteisiin.

Nainen, jonka vamma rajoittaa voimakkaasti itsenäistä toimintakykyä, tarvitsee paljon ulkopuolisten apua päivittäisistä toimista selviytymiseen ja hyvin yksityisistäkin asioista huolehtimiseen, esimerkiksi hygienian hoitoon. Avustavien henkilöiden suuri lukumäärä sekä avustustoimenpiteiden vaatima fyysinen kontakti ja läheisyys lisäävät väkivallan ja hyväksikäytön riskiä. Mitä enemmän vammaisen henkilö tarvitsee tukea ja apua, sitä suurempi vaara hänellä on joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi. Tekijä on yleensä ainakin uhrille tuttu, usein läheinen ja luotettu henkilö.

Riskiin joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi vaikuttavat naisen ikä ja vammaisuuden laatu sekä vamman vaikeusaste ja tuen tarve. Erityinen riski joutua seksuaalisen väkivallan kohteeksi on tytöillä ja naisilla, joilla on monia vammoja, kehitysvamma, psyykkisiä sairauksia tai suuria vaikeuksia kommunikaatiossa. Erityisesti kehitysvammaisten naisten riski joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi on suurentunut. Voidaan arvioida että kehitysvammaiset naiset ovat 4–10 kertaa alttiimpia kokemaan seksuaalista väkivaltaa. Seksuaalisen väkivallan kokeminen lapsuudessa lisää riskiä sairastua psyykkisesti jossain elämän vaiheessa. Mielenterveyden ongelmat taas altistavat mahdollisuudelle kohdata fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa ja lisäävät myös laitostumisen riskiä.

Vammaisiin naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyydessä, toistuvuudessa, luonteessa ja jatkuvuudessa on hälyttäviä piirteitä verrattuna vammattomien naisten kokemaan väkivaltaan. Vammaisiin naisiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta toistuu useammin, on monimuotoisempaa ja kestää pidemmän aikaa kuin vammattomien naisten kokema

väkivallalta. Vammaisen nainen voi joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi toistuvasti läpi eliniän. Erityisesti kehitysvammaiset naiset saattavat kokea elämänsä aikana toistuvia seksuaalisia loukkauksia ja tekijöitä voi olla monia. Mitä enemmän vamma tai vammat rajoittavat itsenäistä toimintakykyä, sitä vähemmän uhrilla on omia mahdollisuuksia vaikuttaa väkivallatilanteessa ja puolustautua.

Vammaisen henkilön elinympäristö voi ehkäistä tai edistää seksuaalisen väkivallan uhriksi joutumista. Yhdysvalloissa ja Kanadassa tehdyissä tutkimuksissa on todettu, että kehitysvammaisen naisen riski joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi liittyi elämäntilanteeseen ja asumisjärjestelyihin. Suuret asuinyksiköt ja laitosmaiset olosuhteet kasvattivat naisen riskiä joutua väkivallan uhriksi ja monet uhreista olivat lapsuudenkodista äskettäin muuttaneita. Suomessa erityisoppilaitoksissa ammattiin opiskelevat vammaiset nuoret joutuvat muuttamaan pois kotoa hyvin nuorena, jopa 16–17-vuotiaana. Koulutus tapahtuu yleensä suurissa yksiköissä ja edellyttää asumista asuntoloissa oppilaitoksen yhteydessä. Tällainen järjestely voi altistaa vammaisen nuoren seksuaaliselle väkivallalle ja hyväksikäytölle.

Toisaalta nykyisenä täysivaltaistumisen ja integraation aikana ei ole tarpeeksi kiinnitetty huomiota itsenäisesti elävien vammaisten naisten mahdollisuuksiin suojella itseään seksuaaliselta väkivallalta. On tärkeää, että vammaisella henkilöllä on useita ihmisiä, joihin hänellä on luottamuksellinen suhde ja joiden kanssa hän on säännöllisesti vuorovaikutuksessa. Turvalliset ihmissuhteet ehkäisevät hyväksikäyttöä ja väkivaltaa, nopeuttavat ongelmien huomaamista ja avun hakemista.

Seksuaalisen väkivallan tekijöistä

Seksuaalinen vallankäyttö on mahdollista, jos vammainen nainen ei ole tietoinen seksuaalisuudestaan ja oikeudestaan valita itse oma seksikumppaninsa sekä suojella yksityisyytensä rajoja. Vammaista naista käyttää seksuaalisesti hyväksi usein tuttu tai läheinen henkilö. Yleisimmin uhri on kehitysvammaisen nainen, jolle seksuaalista väkivaltaa tekee kehitysvammaisen mies, joka asuu hänen kanssaan samassa asuinyksikössä tai työskentelee samassa toimintakeskuksessa. Tällaiseen väkivaltaan ei välttämättä reagoi, koska katsotaan että tekijän vammaisuuteen kuuluu myös seksuaalisesti sopimaton tai hyökkäävä käytös. Uhrin kokemusta voidaan vähätellä ja häntä voidaan jopa vaatia ymmärtämään tekijän käytöstä.

Seksuaalisen väkivallan tekijöinä on myös mieshenkilöitä, jotka huolehtivat vammaisesta naisesta hänen kotonaan, kuten kumppani, ex-kumppani, perheenjäsen, kotiin palkattu hoitohenkilöstö, tulkki tai kuljetuspalveluiden toimittaja. Tekijä voi puheillaan hämmentää uhrin ajattelua niin, että tämä lopulta suostuu seksiin ja voi kuvitella jopa itse halunneensa seksiä. Tekijät kokevat paljastumisen ja kiinnijäämisen riskin olevan vähäinen. He ajattelevat, että vammaiset uhrit eivät kykene kertomaan väkivallasta.

Pieni osa tekijöistä valitsee uhriksi tarkoituksella vammaisen naisen oletetun voimattomuuden ja avuttomuuden tai näkyvien rajoitteiden perusteella. Tekijä voi valita esimerkiksi naisen, jolla on kommunikaatiovaikeuksia, koska olettaa, että tämä ei kykene kutsumaan apua. Nämä vammojen vaikutukseen liittyvät asenteet voivat olla vääriä, mutta voimakkaita. Uhrien kertomuksia ei aina uskota, koska heidän ajatellaan valehtelevan tai liioittelevan. Kehitysvammaisista naisista uskotaan helposti, että he ovat itse

Mitä kaikkien vammaisten naisten

- Sinulla on oikeus määrätä kuka saa koskea sinuun ja miten.
- Sinulla on aina oikeus valita, haluatko seksiä vai et.
- Seksistä saa aina kieltäytyä. Toisen pitää kunnioittaa sitä, kun sanot EI.
- Suojaamaton seksi voi johtaa raskauteen ja sukupuolitauteihin.
- Suojaamattomaan anaaliseksiin liittyy HIV-tartunnan riski.
- Seksin ei ole tarkoitus olla kivuliasta tai epämiellyttävää.
- Seksi ja sinun tarvitsemasi hoitotoimet ovat eri asioita.
- Kukaan ei saa koskaan pakottaa tai painostaa sinua seksiin. Se on rikollista ja laitonta.
- Sinua käytetään seksuaalisesti hyväksi, jos sinulle maksetaan seksistä tai saat seksiä vastaan lahjoja.
- Jotkut seksisuhteet ovat laittomia tai väärin. Työntekijä ei saa olla asiakkaan kanssa seksisuhteessa, eikä aikuinen lapsen kanssa. Perheessä vanhempi ja lapsi tai sisarukset keskenään eivät saa olla seksisuhteessa.
- Joku ihminen voi haluta sinulta vain seksiä eikä välitä sinusta muuten.
- Sinä voit oppia tunnistamaan tilanteita, joissa on riski joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi.
- Sinun pitää tietää, kuinka ja keneltä voit hakea apua.
- Tarvitset läheisiä, joille voit kertoa, jos tunnet, että sinua uhkaillaan tai painostetaan tai jotakin paha tapahtunut.

pitää tietää seksuaalioikeuksistaan:

Seksuaalisesta väkivallasta voivat kertoa

Fyysiset oireet:

- mustelmat, hiertymät, intiimialueen kivut ja tulehdukset
- vammat, jotka eivät vastaa sitä, miten henkilö tai läheiset selittävät niiden syntyneen
- vamman aiheuttajan henkilöllisyyden salaaminen
- toistuvat, selittämättömät vammat
- raskaus ja sukupuolitaudit.

Emotionaaliset oireet:

- ahdistus, kiihtymys, masennus ilman tunnettua syytä
- mielialan vaihtelu, ristiriitaiset tunteet
- taantuminen aiemmalle kehitystasolle.
- erityinen turvattomuus ja pelko.

Käytökseen liittyvät muutokset:

- kosketuksen välttely, esimerkiksi hoitotoimista kieltäytyminen
- ylisyöminen tai syömisestä kieltäytyminen
- itsensä vahingoittaminen tai lisääntynyt päihteiden käyttö.

Sosiaaliset merkit:

- tiettyjen ihmisten välttely
- lamaantunut tai alistuva käyttäytyminen
- eristäytyminen, vetäytyminen vuorovaikutuksesta.

seksuaalisesti holtittomia ja siksi heidän kertomuksensa eivät ole luotettavia.

Vammaisen naisen suuri henkilökohtaisen avun tarve yhdistettyinä moniin ja pitkäkestoisiin mieskontakteihin lisää seksuaalisen väkivallan riskiä. Vammaisen nainen kohtaa useampia miehiä tarvitsemansa hoidon ja huolenpidon kautta (fysiatriasta psykiatriin ja vapaaehtoisin) kuin vammattomat naiset. Kontaktit ovat myös pidempiaikaisia kuin vammattomilla naisilla. Myös vammaisten naisten miespuoliset kumppanit ja perheenjäsenet vastaavat hoidosta ja huolenpidosta.

Väkivaltaa voidaan tehdä huolenpidon ”varjolla”, esimerkiksi käsittelemällä ja pesemällä intiimejä alueita kovakouraisesti. Vammaiselle naiselle annetaan kivulias, epämiellyttävä ja hävettävä kokemus intiimialueisiin koskemisesta. Kovakourainen kohtelu voi olla rangaistus itsetyydytyksestä, tai vammaiselle naiselle halutaan osoittaa, ettei seksuaalisuus kuulu hänelle.

Vain pieni osa seksuaalisen väkivallan tekijöistä on vammaiselle naiselle tuntemattomia. Vammaisilla on kuitenkin kohonnut riski kohdata väkivaltaa myös täysin tuntemattomien taholta. Erityisen alttiita tällaiselle väkivallalle ovat henkilöt, joilla on näkyvä vamma.

Miten vammaisen nainen voi ”kertoa” joutuneensa seksuaalisen väkivallan uhriksi ja tuleeko hän kuulluksi?

Ihmisillä on erilaisia tapoja reagoida kohdatessaan voimakkaita traumoja aiheuttavia tilanteita, kuten seksuaalista väkivaltaa. Joku voi reagoida voimakkaasti heti väkivallan jälkeen, toinen taas pitkän ajan kuluttua. Reagointi on yhteydessä ikään, kehitystasoon ja seksuaalisen väkivallan luonteeseen. Reagointiin vaikuttaa myös, onko väkivallan tekijä läheinen vai ulkopuolinen, onko väkivalta kertaluonteista vai toistuvaa, liittyykö seksuaaliseen tekoon pahoinpitelyä, uhkailua, kiristystä, lahjontaa yms.

”Timo teki mulle paha. Se laitto sen sinne mun jalkojen väliin.”

Uhri voi kertoa suoraan kokemastaan seksuaalisesta loukkauksesta tai väkivallasta. Yleensä kokemus kerrotaan henkilölle, joka tuntee uhrin, on luotettu ja tuttu. Joskus asia nousee esille tahattomasti kahden kesken tai ryhmässä vaikka yleisemmän seksuaalisuuteen ja ihmissuhteisiin liittyvän keskustelun yhteydessä.

”Pekka kutittaa mua ja mä en tykkää siitä”.

Annetut vihjeet voivat olla epäsuoria, esimerkiksi silloin kun uhrin puhe- ja kommunikaatiotaidot ovat heikot tai hän ei hallitse seksuaalisuuteen ja seksuaaliseen väkivaltaan liittyviä käsitteitä. Uhri voi antaa epäsuoria vihjeitä kokemastaan myös silloin, kun hän ei uskalla luottaa läheisiinsä. Uhri saattaa pelätä, että hänelle suututaan tai häntä syytetään tapahtuneesta.

Asteittainen, selittämätön muutos mielialassa, käytöksessä tai toimintatavoissa voi kertoa seksuaalisen väkivallan uhriksi joutumisesta. Seksuaalisen väkivallan uhreilla saattaa olla sellaista seksuaalista tietämystä tai kokemusta,

joka ei normaalisti kuulu uhrin kehitystasoon, ikään ja toimintakykyyn. Nopea seksuaalisen aineksen omaksuminen käytökseen ja kieleen voi olla merkki koetusta väkivallasta.

Keksityt tarinat ovat harvinaisia. Henkilö saattaa kuitenkin jälkikäteen kieltää tapahtuneen pelon, hämmennyksen tai muiden painostuksen takia. Kehitysvammaisella henkilöllä voi olla vaikeuksia kertoa, mitä on tapahtunut ja koska. Kun vammaisen nainen kertoo itseensä kohdistuneesta seksuaalisesta väkivallasta, on tärkeää varmistaa, ettei uhri joudu kertomisen takia kärsimään lisää. Uhrin on tärkeää saada tietää, että häntä ei syytetä tapahtuneesta ja ettei hänelle aiheudu lisävaikeuksia, kuten itsenäisen asumismuodon menettäminen.

Kun vammaisen nainen kertoo häneen kohdistuneesta väkivallasta, kuuntelijoiden omat seksuaaliseen väkivaltaan ja vammaisuuteen liittyvät asenteet vaikuttavat siihen, miten kertomukseen suhtaudutaan. Pahimmillaan kuuntelijoiden antama palaute voi lisätä uhriutumisen kokemusta. Kuuntelijoiden kielteinen reaktio voi olla epäusko, väheksyminen, syytös tai torjunta. Uhri saattaa kokea, että avun hakemisen jälkeen mitään muutosta ei tapahtunut, tai että tilanne paheni.

Uhri voi kertoa itseensä kohdistuneesta seksuaalisesta väkivallasta eri tahoille. On eri asia kertoa tapahtuneesta lähityöntekijälle, ystävälle, jollekin perheenjäsenelle, seksuaalisen väkivallan uhreille tarkoitetulle auttajataholle tai poliisille.

Osa vammaisista naisista ei kykene itse ilmoittamaan väkivallasta poliisille ja hakemaan apua. Uhri voi olla vaikeavammainen, hänellä voi olla vaikeita kommunikaation ongelmia tai hänellä voi olla kehitysvamma. Ei ole itseltään selvä, että naisen lähityöntekijät tai perheenjäsenet

ilmoittavat seksuaalisesta väkivallasta tai hakevat apua. Erään tutkimuksen yhteydessä todettiin, että vain kolmasosa seksuaalista väkivaltaa kokeneiden kehitysvammaisten uhrien perheenjäsenistä tai lähityöntekijöistä teki ilmoituksen poliisille.

Vammaisten naisten voi olla hankala kertoa asuinyksikössä, oppilaitoksessa tai työpaikalla itseensä kohdistuneesta seksuaalisesta väkivallasta. Näissä tilanteissa kyse voi olla yksiköiden toimimattomista käytännöistä. Uhreilla ei ole välttämättä väyliä raportoida kokemastaan kaltoinkohtelusta yksikön sisällä tai sieltä ulos. Uhrin on luultavasti kerrottava väkivallasta ensin jollekin henkilökunnan edustajalle ennen yhteydenottoa poliisiin. Voi olla että työntekijän on organisaation sääntöjen mukaisesti ensin keskusteltava johdon edustajan kanssa, joka sitten tekee päätöksen ilmoituksesta. Tämä käytäntö voi rajoittaa uhrin osallisuutta päätöksentekoon ja uhrista voi tuntua, että asia on hänen vaikutusvaltansa ulkopuolella. Työntekijöiden pohtiessa, ilmoittaako asiasta vai ei, saattaa tärkeitä rikosteknisiä todisteita tuhoutua.

Työntekijät voivat nähdä seksuaalisen väkivallan ”onnettomuutena”, joka on tapahtunut työntekijöiden valvonnan herpaantuessa, jos sekä uhri että tekijä ovat vammaisia, esimerkiksi saman asuinyksikön asukkaita. Seksuaalinen väkivalta nähdään tekijän ongelmakäytöksenä, ja tapah-tuma käsitellään hallinnollisena asiana eikä rikoksena. Pahimmillaan voi käydä niin, että tilanne kääntyy uhria vastaan. Nainen voidaan siirtää ”turvaan” asuinyksiköstä vieraaseen asuinympäristöön, tai hänet voidaan myös ”oman turvallisuutensa” vuoksi laittaa ”erityisseurantaan” tai lukita huoneeseensa. Voi myös käydä niin, että tekijä pääsee hoitoon, mutta uhrin tukitarpeet jäävät taka-alalle ja hän saa vähän tai ei ollenkaan apua.

Kokemuskertomuksia:

”Uhriksi joutuminen johtaa laitokseen?”

32-vuotias kehitysvammainen nainen elää itsenäisesti kaupungin vuokra-asunnossa kerrostalossa neljäntä vuotta. Toimeentulona on peruseläke ja työtöiminnasta saatu ahkeruusraha. Nainen seurustelee talossa asuvan miesasukkaan kanssa toista vuotta. Miesystävä on noin 50-vuotias ja ollut pitkään eläkkeellä mielenterveysongelmien takia. Mies auttaa naista monissa arkiasioissa, mm. ruokaostoksissa, koska naisen on vaikea lukea ja ymmärtää esimerkiksi tuotteisiin merkittyjä hintoja. Nainen on myös antanut miehelle asuntonsa vara-avaimen.

Miesystävä käyttää ajoittain runsaasti alkoholia ja liikkuu ryyppykausiinään asuinpaikan ryyppyporukassa. Kun miesystävän rahat ja juotava kerran loppuvat, hän alkaa ”myydä” ryyppyporukassa naisen asunnon avainta alkoholia vastaan.

Ryyppyporukan miehet tulevat avaimella naisen asuntoon ja pakottivat hänet seksiin. Nainen ei voi olla koskaan varma, koska ja kuka tulee ovesta. Kun hän valittaa asiasta miesystävälleen, tämä lupaa, ettei tilanne toistu ja antaa naiselle vähän rahaa. Nainen ei saa kerroksia tilanteesta kellekään, valittaa läheisille vain, että ”juopot joskus häiritsevät yöllä niin, ettei saa nukutuksi”.

Kierre jatkuu lähes kaksi vuotta. Hyväksikäyttö paljastuu läheisille vasta, kun kehitysvammainen nainen rakastuu taloon muuttavaan uuteen naisasukkaaseen. Hän uskaltautuu kertomaan tilanteesta rakastetulle ja tämä informoi naisen läheisiä.

Kun läheiset kysyvät, miksi nainen ei kertonut tilanteesta aiemmin, hän kertoi pelänneensä menettävänsä miesystävänsä, tämän antaman tuen sekä itsenäisen asumismuodon, ”joutuvansa laitokseen”. Nainen kertoi myös, että hänellä ei ollut sanoja, millä olisi kertonut tilanteesta.

Nainen kieltäytyi ehdottomasti menemästä poliisin puheille. Hän häpesi ja koki olevansa syyllinen tilanteeseen, koska ei osannut puolustaa itseään.

”Hän hyökkäsi humalassa kimppuuni”

Vammauduin varhaisessa teini-iässä ja liikun pyörätuolilla. Ensimmäisen kerran kohtasin Antin* parikymppisenä, pörräsimme samoissa piireissä. Olimme kavereita. Sitten aloin seurustella erään toisen miehen kanssa. Hääsuunnitelmat olivat jo pitkällä, kun sulhaseni äkillisesti kuoli. Minä jäin yksin. Myöhemmin törmäsin Anttiin ja aloimme seurustella.

Seurustelua tai pikemminkin tapailua kesti melkein kahdeksan vuotta. Suhteessa mentiin täysin Antin ehdoilla. Kihloista, yhteen muuttamisesta, saati avioliitosta ei koskaan edes puhuttu. Hänen sukulaisilleen minut oli kyllä esitelty. Tapailimme vuoroin kummakin kotona, laitoimme ruokaa ja teimme muita arjen asioita, mutta oikeastaan missään emme yhdessä liikkuneet, koska Antti ei halunnut. Seksiä harrastettiin aina silloin kun hän sitä tahtoi. Antti myös käytti välillä reippaastikin alkoholia ja minä en ollenkaan, joten tämä asia erityisesti aiheutti ongelmia suhteeseemme.

Erään kerran olin Antin luona käymässä. Hän oli sinä päivänä luvannut auttaa iäkästä sukulaistaan remonttihommissa. Lähdön sijaan hän alkoi juopotella ja sitten mankua seksiä. Tympääntyneenä sanoin, että kyllä suhteeseen kuuluu muutakin kuin ainainen seksi ja eikös sinun pitäisi jo lähteä tekemään sitä remonttia. Antti ei ollut koskaan ennen lyönyt tai pahoinpidellyt minua, mutta nyt hän hyökkäsi kimppuuni. Maalla ovet ovat aina auki, joten paha-aavistamaton iäkäs sukulainen tuli ovesta kesken kaiken tiedustelemaan missä Antti oikein viipyi. Mies oli kuitenkin niin humalassa ja sokean raivon vallassa, ettei sukulainenkaan pystynyt estämään raiskausta tapahtumasta.

Sukulainen toimitti minut heti sairaalaan. Sairaalassa sain parhaan mahdollisen avun ja sieltä soitettiin poliisille. Antti oli melkein kolmen promillen humalassa, kun raiskaus tapahtui. Humala ei ollut lieventävä tekijä, vaan hän sai viiden vuoden ehdottoman tuomion. Se hänen piti ensikertalaisena suorittaa kokonaan, koska raiskaus kohdistui vaikeavammaiseen naiseen. Myös lähestymiskielto astui voimaan. Vankilassa oloa vielä jatkettiin kuudella kuukaudella, koska

hän sieltä käsin lähetti minulle tekstiviestejä. Tapauksesta on jo useita vuosia. Nyt hän on jättänyt minut rauhaan.

*nimi muutettu

Lähteet:

Brodwin, Siu F. Domestic Violence Against Women Who Have Disabilities: What Educators Need to Know. Education; Summer 2007, Vol. 127 Issue 4. s.548--551.

Conod L, Servais L, Sexual life in subjects with intellectual disability. [verkkodokumentti]. Salud pública Méx. 2008, vol.50, suppl.2, pp. s 230-238. [07.5.2012]. <http://www.medigraphic.com/pdfs/salpubmex/sal-2008/sals082q.pdf>

Davis A. More Common Than We Think: Recognizing and Responding to Signs of Violence [verkkodokumentti]. Feature Issue on Violence and Women with Developmental or Other Disabilities. Institute on Community Integration (UAP). Research and Training Center on Community Living. Volume 13, Number 3, Fall 2000. [07.05.2012]. <http://ici.umn.edu/products/impact/133/133.pdf>

Document on violence against Women with Disabilities [verkkodokumentti]. Produced by the International Network of Women with Disabilities. 4.6.2010. [07.05.2012]. <http://www.wwda.org.au/inwwdviol2010.pdf>

Elman A. Confronting the Sexual Abuse of Women with Disabilities. [verkkodokumentti] Applied Research Forum. National Online Resource Center on Violence Against Women. January 2005. [07.5.2012]. http://new.vawnet.org/Assoc_Files_VAWnet/AR_SVDdisability.pdf

Groce NE. HIV/AIDS and individuals with disability [verkkodokumentti]. Global Health Division, The Yale School of Public Health, USA 2005. [07.05.2012]. http://www.childinfo.org/files/childdisability_Groce2005.pdf

Groce NE., Trasi R. Rape of Individuals with Disability in the Age of AIDS: The Folk Belief of "Virgin Cleansing [verkkodokumentti]. Global Health Division Yale School of Public Health 2004 [07.05.2012]. http://www.aidslex.org/site_documents/DB-0021E.pdf

Jones N, Moore K, Villar-Marquez E. Painful lessons: The politics of preventing sexual violence and bullying at school [verkkodokumentti]. Working Paper 295. Results of ODI research presented in preliminary form for discussion and critical comment. Overseas Development Institute and Plan International 2008. [14.05.2012]. <http://www.odi.org.uk/resources/download/2429.pdf>

Looking the Other Way: A Study Guide to Female Victims of Violence with Disabilities. Sosialstyrelsen 2012. [verkkodokumentti]. Siteerattu [14.05.2012]. <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18602/2012-2-13.pdf>

McCabe M, Cummins R, Reid S. An empirical study of the sexual abuse of people with intellectual disability. *Sexuality and Disability*, Vol 12. no 4, 1994. s 297-306.

McCarthy M, Thompson D. Sex and the 3Rs: Rights, Risks and Responsibilities. A sex education pack for working with people with learning disabilities. Brighton: Pavilion 2007.

Murray S, Powell A. Sexual assault and adults with a disability. Enabling recognition, disclosure and a just response. [verkkodokumentti]. ACSSA Issues no 9, 2006. Australian Centre for the Study of Sexual Assault. Australian Institute of Family Studies. http://www.aifs.gov.au/acssa/pubs/issue/acssa_issues9.pdf

Murphy, G.H. Capacity to consent to sexual relationships in adults with learning disabilities. *Journal of Family Planning and Reproductive Health Care*, 2003;29(3):148--149.

Nilsson L, Westlund O. Våld mot personer med funktionshinder. Brottsförebyggande rådet. Rapport 2007:26. Stockholm 2007.

Nordeman M. Utvecklingsstörning och sexualitet: sexuella behov och uttrycksformer. Stockholm: Carlssons 1999.

Nosek M., Foley C, Hughes R, Howland A. Vulnerabilities for Abuse Among Women with Disabilities. *Sexuality and Disability*, 2001; Vol. 19, No. 3:177--189.

Powers LE, Oschwald M. Violence and Abuse Against People With Disabilities: Experiences, Barriers and Prevention Strategies [verkkodokumentti]. Oregon Institute on Disability and Development 2004 [07.05.2012]. <http://phinational.org/sites/phinational.org/files/clearinghouse/AbuseandViolenceBrief%203-7-04.pdf>

Rose J, Rennie M. Managing the Risk Associated with Sexual Activity. Kirjassa Walker-Hirsch L, toim. *The Facts of life ... and More: Sexuality and Intimacy for People with Intellectual Disabilities*. Baltimore: Paul Brookes Publishing Co 2007:193--221.

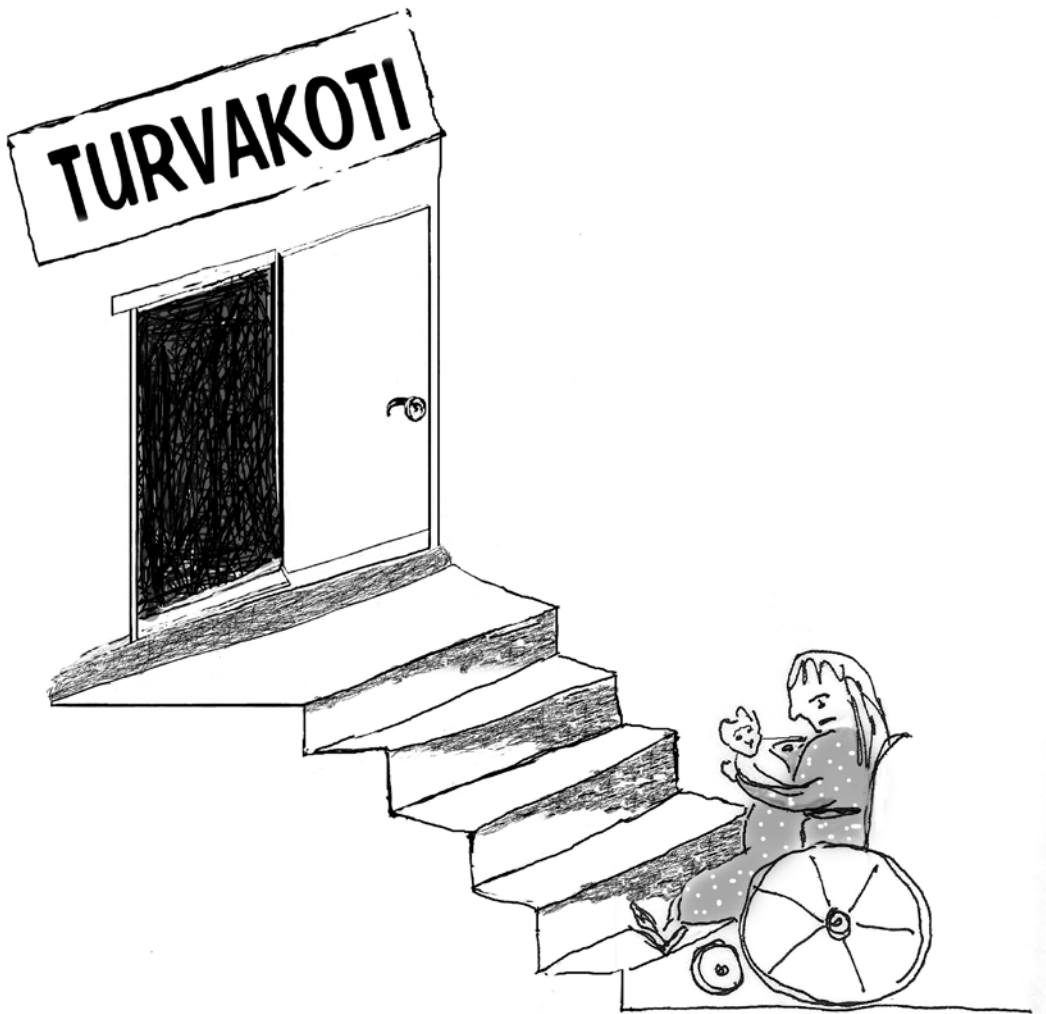
Schaller J, Lagergren Frieberg J. Issues of abuse for women with disabilities and implications for rehabilitation counseling. *The Journal of Applied Rehabilitation Counseling*. 1998;29 (2):9--17.

Sobsey D. Faces of Violence against Women with Developmental Disabilities [verkkodokumentti]. *Impact*. The Institute on Community Integration (UAP). Research and Training Center on Community Living. Volume 13 Number 3 Fall 2000 [07.05.2012]. <http://ici.umn.edu/products/impact/133/133.pdf>

Sobsey, D. More Common Than We think: Recognizing and responding to Signs of Violence. [verkkodokumentti]. *Impact*. The Institute on Community Integration (UAP). Research and Training Center on Community Living. Volume 13 · Number 3 · Fall 2000 [07.05.2012]. <http://ici.umn.edu/products/impact/133/133.pdf>

Wacker J, Macy R, Barger E, Parish S. Sexual assault prevention for women with intellectual disabilities: A Critical Review of the Evidence. *Intellectual and Developmental Disabilities*. August 2009, Vo. 47, No 4, s 249-262.

Walker-Hirsch, L. Foundations in Social Development Education and Sexuality Education Techniques. Teoksessa Walker-Hirsch L, toim. *The Facts of life... and more: Sexuality and Intimacy for People with Intellectual Disabilities*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co 2007:53--71.

**Rohkeutta palvelujen
käyttöön**

Rohkeutta palvelujen käyttöön

Pirkko Justander, Tiina Oikarinen & Minna Piispa

Väkivaltaa kohdanneiden vammaisten naisten on mahdollista saada apua. Jos joudut väkivallan uhriksi, on tärkeää, että haet apua. Kerro kokemuksestasi ystävälle, sukulaiselle tai jollekin ammattilaiselle. Apua voivat saada sekä väkivallan uhrin että väkivallan tekijät. On tärkeää huomata, että myös väkivaltaa todistamaan joutunut lapsi on väkivallan uhri, vaikka väkivallantekijä ei satuttaisikaan häntä fyysisesti. Apua antavia tahoja on lueteltu tämän luvun lopussa.

Väkivalta herättää häpeää ja syyllisyyttä, eivätkä väkivallan uhrin tai tekijät usein uskalla tai jaksa hakea apua. Jos epäilet läheisesi tai tuttavasi joutuneen väkivallan uhriksi, ota asia puheeksi ja kannusta avun hakemiseen.

Tutkimustieto puuttuu

Tutkittua tietoa siitä miten paljon vammaiset naiset ja tytöt käyttävät väkivaltaa kohdanneiden turva- ja tukipalveluja ei ole. Tutkimusta on lisättävä, jotta palvelujärjestelmää voidaan kehittää kohtaamaan myös vammaisten väkivallan uhrien tarpeet.

Invalidiliiton naistyöryhmä kysyi vuodenvaihteessa 2010–2011 väkivallan uhrien auttavilta puhelimitä vammaisten asiakkaiden määrästä. Tilastotietoja ei ollut saatavilla, mutta avustavilla puhelimilla oli kuitenkin ollut myös vammaisia asiakkaita. Lisäksi työryhmä teki vuonna 2005 vierailun Espoon turvakotiin. Se oli toiminut silloin jo yli 20 vuotta. Työntekijöiden mukaan sinä aikana vammaisia asiakkaita

ei juuri ollut käynyt. Muistinvaraisesti he osasivat nimetä muutaman rollaattoria käyttäneen ikäihmisen, yhden aistivammaisen naisen sekä joitakin naisia, joilla oli mukanaan vammaisia lapsia. Työntekijöiltä ei puuttunut mielenkiintoa eikä myötätuntoa vammaisia asiakkaita kohtaan.

Invalidiliiton naistyöryhmän mielestä turvakoti täytti siihen ajankohtaan nähden esteettömyysvaatimukset tyydyttävästi. Vammaisia asiakkaita ei vain turvakotiin ollut tullut. Ensimmäinen askel palvelujärjestelmien parantamiseksi on, että tietoa palveluista tarjotaan myös vammaisille naisille ja rohkaistaan heitä käyttämään olemassa olevia palveluita.

Mistä apua?

Akuutissa tilanteessa tulee soittaa yleiseen hätänumeroon 112, josta lähetetään poliisi ja/tai ambulanssi paikalle. On olemassa erilaisia päivystäviä puhelimia uhreille, ja verkossa toimii yhteisöjä, joista saa keskusteluapua. Apua saa myös terveyskeskuksesta, sosiaalitoimistosta ja perheneuvolasta.

Turvakoti on tarkoitettu väkivallan uhreille ja heidän lapsilleen. Se on väliaikainen asuinpaikka perhe- tai lähisuhhteessa väkivaltaa tai sen uhkaa kokeneille, jotka tarvitsevat tukea väkivallasta selviämiseen. Koulutettu henkilökunta tukee uhreja kriisitilanteen ratkaisemiseksi. Useimmat turvakodit ovat avoinna ympäri vuorokauden. Mikäli turvakoti ei ole esteetön, turvallinen asuminen voidaan järjestää myös muissa tiloissa.

Oikeusavustaja auttaa seksuaalirikosten ja perheväkivallan käsittelyssä. Väkivallan uhri voi saada esitutkintaan ja oikeudenkäyntiin avustajan tai tukihenkilön.

Oikeusaputoimistot

<http://www.oikeus.fi/6068.htm>

PÄIVYSTÄVÄT PUHELIMET VÄKIVALLAN UHREILLE

Monika-naiset

p. 09 692 230

www.monikanaiset.fi

Päivystävä puhelin väkivaltaa
kokeneille maahanmuuttajanasille

Naisten linja

p. 0800 02400

www.naistenlinja.fi

Valtakunnallinen, maksuton neu-
vonta- ja tukipuhelin väkivaltaa tai
sen uhkaa kokeneille naisille ja
tytöille sekä heidän läheisilleen.
Puhelut ovat luottamuksellisia. Voit
soittaa nimettömästi.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen

Kriisipäivystys, p. 0800 97899.

Juristin päivystys, p. 0800 97895

www.tukinainen.fi

Tukinaisesta saa kriisitukea,
oikeudellista tukea, koulutusta,
konsultaatiota ja materiaalia.

MUITA PALVELEVIA PUHELIMIA

Huoma – Henkirikoksen uhrien läheiset ry

p. 050 576 3311 (vertaistukipuhelin)

www.huoma.fi

Kirkon palveleva puhelin

01019-0071 suomeksi

01019-0072 ruotsiksi

Suomen vanhin palveleva puhelin,
jossa voi keskustella myös väkival-
taan liittyvistä kysymyksistä

Kuurojen auttava puhelin

tekstipuhelin 0100 2266,

tekstiviestit 050 575 2266

[auttava.linja@kuurojenpalvelusaa-
tio.fi](mailto:auttava.linja@kuurojenpalvelusaa-
tio.fi)

Rikosuhripäivystys RIKU

p. 0203 16116

www.riku.fi

www.riku.net (ruotsiksi)

www.riku.fi/fi/victim+support/

(englanniksi)

Apua rikoksen uhreille

Suomen vanhusten turvakotiyh- distys

p. 09 726 2422

Valtakunnallinen kriisipuhelin

p. 010 195202

Lyömätön linja

p.09 6126 6212 (Puhelun men-
nessä vastaajaan, jätä yhteystie-
tosi, niin otamme yhteyttä.)

[http://www.miessakit.fi/fi/lyoma-
ton_linja](http://www.miessakit.fi/fi/lyoma-
ton_linja)

Apua miehille, jotka ovat käyttä-
neet, tai pelkäävät käyttävänsä
väkivaltaa perheessään.

Maria Akatemia

p. 09 756 22260.

www.maria-akatemia.fi

Auttava puhelin väkivaltaa käyttäneille naisille.

TURVAKODIT

Kattava ja ajantasainen luettelo turvakodeista löytyy osoitteesta www.turvakoti.net, Klikkaa kohtaa APUA ja sieltä Turvakodit.

Sivusto sisältää paljon muutakin perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan liittyvää tietoa.

Sivuilla on niin kutsuttu nopean poistumisen näppäin, mikäli joutuu tilanteeseen, että on pian vaihdettava nettisivua.

Sivulla on myös ohjeet siihen, miten tietokoneesta tyhjennetään nettiselaimen välimuisti. Näin kukaan ei saa selville, että olet käynyt sivustolla. Sivusto on Ensi- ja turvakotiliiton ylläpitämä.

Turvakoti Mona

Monika-naisten ylläpitämä turvakoti on tarkoitettu väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajanaيسille ja -lapsille, jotka ovat välittömässä hengenvaarassa pari- tai lähisuhdeväkivallan, pakkoavioliiton, kunniaan liittyvän väkivallan tai ihmiskaupan takia. Se tarjoaa turvallisia, kulttuurisen-sitiivisiä asumis- ja erityispalveluja

asiakkaan ymmärtämällä kielellä. Työntekijät ovat monikulttuurisia sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia. Turvakotiin voi hakeutua kaikkialta Suomesta.

Tiedustelut ympäri vuorokauden numerosta

09-692 2304. Turvakodin osoite on salainen.

TYÖ

Katso. tämän oppaan neuvontalaitteet kohdasta Työ ja koulutus s. 29.

VERKON KESKUSTELUPALVELUT**Tukinet**www.tukinet.net

Netissä toimiva maksuton kriisikeskus, josta voi saada henkilökohtaista ohjausta tai osallistua erilaisiin keskusteluryhmiin.

Nettiturvakoti

www.turvakoti.net sivustolta voi tilata chat-ajan. Keskustelu on luottamuksellista ja sen voi tehdä nimettömänä. Yhden ajan kesto on 30 minuuttia. Chat-ajanvarausvalikko löytyy etusivulta. Katso myös kohdat Keskustelu ja Ajanvaraus.

Keskustelusivusto tytöillewww.omatrajani.fi**Naisten netti**www.naistenlinja.fi

Väkivallantekijälle voidaan määrätä lähestymiskielto. Lähestymiskieltoa voi pyytää kuka tahansa, joka perustellusti tuntee itsensä toisen uhkaamaksi tai häiritsemäksi. Tyypillisiä tapauksia, joissa lähestymiskieltoa voidaan käyttää, ovat entisen puolison tai asuinkumppanin uhkailu tai häirintä sekä tilanteet, joissa aikuinen lapsi pyrkii kirsittämään iäkkäältä vanhemmaltaan rahaa tai pahoinpitelee häntä. Lähestymiskielto voidaan määrätä myös silloin, kun kiellolla suojattava ja kieltoon määrättävä henkilö asuvat samassa asunnossa. Myös syyttäjä-, poliisi- ja sosiaaliviranomainen voi hakea kiellon määräämistä, jos uhri ei pysty sitä itse tekemään.

Jos sinä tai läheisesi on kokenut väkivaltaa, älä jää yksin, vaan kerro kokemuksistasi, etsi tietoa ja hae apua!

Kokemuskertomus:

Siskon tukena

Eräänä kesäisenä iltana omaan asuntoon muuttanut siskoni soittaa äidilleni ja kertoo, että ”Erkki teki mulle pahaa. Se teki mulle sitä”. Vanha äitini ei kykene käsittelemään tietoa, kehottaa vain siskoa menemään heti terveyskeskukseen ja laittaa sitten järkyttyneenä puhelimen kiinni.

Onneksi äiti, asiaa tunnin verran mietittyään, tajuaa soittaa siskoni tukihenkilölle, joka lähtee heti terveyskeskukseen. Minä saan kuulla asiasta pari päivää myöhemmin normaalin kuulumisia käsittelevän puhelinoiton yhteydessä.

Äitini on järkyttynyt tapahtuneesta mutta hyvin vihainen siskolleni. ”Miten tuo tyttö aina ajautuu semmoisiin tilanteisiin, että saa hävetä? Muka ei ymmärtänyt, mitä mies halusi Varmasti sitä on opetettu ja varoitettu.” Tekijää äiti vihaa vasta myöhemmin.

Siskoni vahva puoli ja toisaalta heikkous on sosiaalisuus. Monelle yksinäiselle eläkeläiselle hän on päivän ainoa juttukumppani. Hän ei erottele ihmisiä, kaikki saavat yhtä lämpimän tervehdyksen. Mutta kehitysvamman vuoksi siskoni havainto- ja käsityskyky on puutteellinen. Hän ei kykene lukemaan ihmisten kehonkieltä ja ilmeitä. Kestää pitkän ajan, ennen kuin hän huomaa, että joku ei halua puhua hänen kanssaan tai on vihainen ja jännittynyt.

Siskoni morjesti kotipihallaan tuttua miestä, yritti keskustella. Kun keskustelu ei sujunut, hän jatkoi matkaansa sisälle kotirappuun. Hän ei jäänyt pohtimaan miehen kummallista käytöstä, ei tunnistanut uhkaavaa ihmistä eikä tilanteessa olevaa vaaraa.

Siskon matka jatkui portaita toiseen kerrokseen, oven kanssa oli vaikeuksia, kun kädet oli täynnä kasseja! Mutta ovi ei mene tuttuun tapaan kiinni. Pihalla morjestettu mies tunkee väkisin sisälle. Mitäs nyt? Hämmennys iski siskoon. Hän jatkaa toimiansa kuten muinakin päivinä. Takki naulakkoon, isommat vaatteet pois, kylpytakki päälle ja suihkuun. Muistaa wc:ssä vieraan miehen asunnossaan ja laittaa oven lukkoon. Mies kiskoo oven auki väkisin ja raiskaa siskoni.

Äitini ohjeiden mukaan siskoni menee terveyskeskukseen mutta ei uskalla ja osaa kertoa tapahtuneesta. Onneksi tukihenkilö tulee apuun ja asian selvittely pääsee käyntiin. Tukihenkilö auttaa rikosilmoituksen tekemisessä. Näytteitä miehen spermasta ei saada, sisko on käynyt raiskauksen jälkeen suihkussa. Kuulustelu pelottaa siskoa: ”Eihän tämä vain ole minun syynti? Joudunko minä vankilaan? Uskotaanko minua?” Tukihenkilö on mukana ja nuori naispoliisi on mukava. Kysymyksiin on kuitenkin vaikea vastata, koko asiasta on vaikea puhua. Teolle ei ole tarpeeksi näyttöä ja miestä ei syytetä. Siskoni ei saa mielestäni tarpeeksi tukea asian käsittelyyn. Hän käy kerran mielenterveystoimistossa juttelemassa tapahtuneesta. Toista käyntiä ei tule. Onneksi on hyvä tukihenkilö ja toimivat puhelinyhteydet ystäviin ja sisaruksiin.

Seuraa aika, jolloin siskoni saa vastata järkyttyneiden, tunnekuohuissa olevien läheisten ihmetteleviin kysymyksiin: ”Miksi päästit miehen asuntoon? Miksi et itse lähtenyt pois, jos kerran hän tuli väkisin sisään? Miksi riisuit vaatteesi? Kyllähän sitä nyt jokainen ymmärtää lähteä paikalta, kun joku tunkee asuntoon! Eihän kukaan voi olla tuollaisessa tilanteessa niin tyhmä, että riisu vaatteet! Puhutkohan sinä nyt totta? Ettet sittenkin halunnut seksiä? Annoit varmaan

jotenkin ymmärtää, että haluat.” Ja siskoni toistuvat vastaukset ”En tiedä. Se vaan tuli sisään. En osannut. EN MINÄ OSAA SANOA! Ei puhuta enää tästä asiasta.”

Itse tunnen järkytystä, häpeää, syyllisyyttä, riittämättömyyttä. Mitähän ne nyt siellä kotikunnassa ajattelevat? Annoimme siskon toteuttaa suuren unelmansa asua itsenäisesti ja se ei onnistunutkaan. Ja kaikki tietävät siellä, että hän on minun siskoni. Ajattelevatkohan, että jätimme hänet tuuliajolle, emme huolehtineet?

Miten sisko selviää tästä? Miten hän kokee tapahtuneen, onko aivan rikki? Kuka häntä tukee? Mistä hänelle saisi tukea? Jos minä kokisin vastaavaa, menisi pitkä aika, ennekuin toipuisin, luottaisin taas ihmisiin.

Asun kahden tunnin bussimatkan päässä siskostani. Olen töissä päivät, usein iltaisin, on omakin elämä. En voi olla kovin usein siskon luona. Hänen soittaessaan hämmentyneine kysymyksineen ja tunteineen, olen usein uupunut koko aiheeseen. En jaksa toistaa uudelleen: ”Se ei ollut sinun syysi, sinut raiskattiin. Erkki on syyllinen” ja ”äiti on vanha ihminen, hän ei ymmärrä tällaisia asioita.” En jaksaisi toistaa mantraa: ”Mitä teet seuraavan kerran, jos joku tulee väkisin sisään? Siskon vastaus, menen ulos asunnosta ja soitan naapurin ovikelloa.”

Tunnen suurta raivoa tekijää kohtaan. Pelkään hyökkääväni miehen kimppuun, kun käyn siskon luona. Ajattelen, että väkivalta ehkä antaisi hänelle aavistuksen siskon ja minun kokemasta tuskasta. Tuskailen myös äidin kanssa. Miten hän ei kykene käsittämään, että raiskaus on väkivaltaa, ei seksiä. Sisko ei halunnut tulla raiskatuksi. Tuntuu kauhealta, että oma äiti ei kykene olemaan siskoni tukena.

Sisko haluaa jääräpäisesti jatkaa itsenäistä asumista. Me läheiset olemme epävarmoja ja meitä pelottaa. Entä jos sama tai jotain muuta pahaa tapahtuu uudestaan? Tuntuu, ettemme tee tarpeeksi, pitäisi hoivata ja tukea. Kukaan meistä sisaruksista ei halua ottaa siskoa lähelleen asumaan. Kokemuksesta tiedämme, että sietokykymme ei riitä. Ja me asumme kaukana, siskon kaikki omat sosiaaliset kontaktit ovat pienessä kotikunnassa. Riistäisimme häneltä paljon, jos pakottaisimme hänet vieraaseen paikkaan asumaan.

Kymmenen vuotta on kulunut. Siskon itsenäiseen elämään on kuulunut tänä aikana kivaa, todella hienoa, tylsää, mukavaa, todella kurjaa,

ihan kamalaa ja en voisi uskoa, että taas tämmöistä tapahtuu sekä voi kun ihanaa. Ei onnellista loppua, josta kaikki kääntyy parhain päin mutta ei suurta onnettomuuttakaan, joka olisi pakottanut toisenlaiseen toimintaan.

Sisko on kohdannut vuosien aikana muutaman kerran väkivaltaa, myös seksuaalista väkivaltaa. Mutta hän on myös rakastunut, hankkinut uusia ystäviä, hankkinut itse itselleen tarvitsemaansa tukea, päässyt avotöihin. Hän on itsenäistynyt päätöksenteossaan ja toimissaan todella paljon. Hän osaa nykyään myös olla varovaisempi ihmissuhteissaan.

Varmasti hyvää eikä pahaa ei olisi tapahtunut näin paljon, jos me sukulaiset olisimme vaatineet häntä raiskauksen jälkeen muuttamaan valvotumpiin olosuhteisiin. Mutta siskoni ei halunnut eikä halua, että joku ohjaisi häntä hänen kodissaan. Hänestä sellainen on raivostuttavaa, eikä hän koe tarvitsevansa sellaista tukea.

Lähteet:

Vammaispalvelujen käsikirja/Mistä apua väkivaltilanteessa

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/tyovalineita/vakivalta-ja-vammaisuus/>

www.turvakoti.net

Invalidiliiton naistyöryhmä

Kokemuksista kehitysehdotuksiksi

Kokemuksista kehitysehdotuksiksi

Vammaisjärjestöjen naisverkosto

Väkivaltatilanteissa vammaisen naisen tai tytön ei ole yhtä helppoa saada apua kuin vammattoman kanssasisarensa. Vammaisilla väkivallan uhreilla ei välttämättä ole tietoa palveluista ja tukitoimista, joista saisi apua tai paikoista, jonne hakeutua turvaan. Varsinkin palvelujen tarjoaminen eri kommunikaatiomenetelmillä on puutteellista. Puhe- ja kuulovammaisen lakisääteinen oikeus käyttää tulkkauspalvelua ei toteudu varsinkaan äkillisissä kriisitilanteissa. Vammaisen nainen voi myös olla itse haluton kertomaan väkivallasta tai hakemaan apua. Tämä johtuu usein pelosta, ettei häntä uskota tai oteta todesta. Vammaisen nainen saattaa ajatella, ettei kukaan kuitenkaan voi tehdä tilanteelle mitään tai ettei ole mitään paikkaa minne hän voisi mennä.

Vammaiset ihmiset saavat tarvitsemiaan palveluita eri tavoin eri puolella Suomea. Väkivallan uhrien palveluissa on Suomessa runsaasti puutteita. Palvelutarjonta on satunnaista, ja palveluiden saatavuudessa on alueellisia eroja. Erityisesti pienissä kunnissa palveluita on vähän, jos ollenkaan. Toisaalta taas isoissa kaupungeissa palveluista on kova kysyntä, ja vastaanottoaikoja tai hoitoon pääsyä voi joutua odottamaan kauan. Perus- ja erityispalveluissa on edelleen puutteita siinä, miten väkivaltaa kokeneet vähemmistöryhmät, kuten maahanmuuttajat, vammaiset, ikääntyvät ja muut vähemmistöt, huomioidaan palveluissa ja väkivallan ehkäisyssä. Pienillä paikkakunnilla ja maaseudulla vammaiset naiset voivat saada hyvin rajoitetusti

peruspalveluitakin. Väkivallan uhreille tarkoitettuja erikoispalveluita on tarjolla vain suurissa kaupungeissa. Pääsy palveluja tarjoaviin toimipaikkoihin ei ole aina esteetön. Tietoa palveluista ei ole tarjolla saavutettavassa muodossa asiakkaan tarvitsemalla tavalla, esimerkiksi selkokielellä, viittomakielellä tai pistekirjoituksena.

Vammaisten naisten mahdollisuuteen hakea apua vaikuttavat myös monet rakenteelliset tekijät. Turvakoti 150 kilometrin päässä on saavuttamattomissa invataksia tarvitsevalle naiselle, sillä niin kauas kotoa vammaispalvelun taksimatkoilla ei ole lupa mennä, eikä turvakoti ole Kela-matkakorvausten piirissä. Lisäksi väkivaltaa kohdanneen vammaisen naisen on saatava kyyti turvakotiin nopeasti. Tämä tarve ei käy yksiin vammaispalvelulain mukaisten kyytien tilauskeskusten sääntöjen kanssa. Kyyti pitää tilata yleensä vähintään 40 minuuttia ennen auton saapumista, eikä kaikilla paikkakunnilla invataksia ole edes mahdollista saada samalle päivälle.

Turvakodit eivät useinkaan ole esteettömiä, eikä niissä ole tarjolla vammaisen naisen mahdollisesti tarvitsemaa henkilökohtaista apua. Väkivaltaan erikoistuneen työntekijän taidot eivät aina riitä työskentelyyn vammaisen naisen kanssa tai asennoituminen vammaisiin voi olla syrjivää. Auttajatahoilla ei ole tietoa väkivaltaa kokeneiden vammaisten naisten vammaan liittyvistä tarpeista ja erityisestä haavoittuvaisuudesta. On eri asia laatia toimintasuunnitelmaa väkivaltatilanteesta selviytymiseen vammattoman naisen kanssa kuin naisen kanssa, joka tarvitsee vuorovaikutukseen vaihtoehtoisia kommunikaatiomenetelmiä ja liikkumiseen pyörätuolia.

Tähän lukuun on kerätty palvelujärjestelmän kehittämisehdotuksia vammaisten naisten näkökulmasta.

Lisää perustietoa oikeuksista ja seksuaalisuudesta

Vammaisten naisten ja tyttöjen tulee saada perustietoa vammaisten ihmisten oikeuksista, omasta seksuaalisuudestaan ja seksuaaliterveydestä, jotta he oppivat tiedostamaan omat oikeutensa naisina ja ihmisinä. Siten he voivat paremmin tunnistaa väkivallan tai sen uhan ja ryhtyä toimiin.

Hyvin suunnitellulla seksuaalikasvatuksella voidaan tehokkaasti lisätä vammaisten ihmisten tietämystä omista oikeuksistaan ja ymmärtämystä seksuaalisesta väkivallasta. Internetsivut voivat olla tehokas keino lisätä vammaisten naisten tietämystä seksuaaliterveyteen liittyvistä asioista. Eräässä tutkimuksessa naisten tiedot testattiin ennen ja jälkeen sivuihin tutustumisen. Tuloksena oli, että seksuaalikasvatusta käsitteleviin nettisivuihin tutustumisen jälkeen naisten taidot olivat lisääntyneet tilastollisesti merkittävästi. Huomioitavaa oli, että suurin osa tutkimukseen osallistuvista naisista oli korkeasti koulutettuja, mutta heillä oli ennen sivuihin tutustumista monia puutteita seksuaaliterveyteen liittyvissä tiedoissa.

Vammaisten naisten seksuaaliterveyttä on edistettävä myös niin, että pääsy koko väestölle tarkoitettuihin joukkotarkastuksiin on tehtävä helpommaksi. Tarkastuksia tehdään paikoissa, jotka eivät ole esteettömiä, esimerkiksi sähköpyörätuoli ei mahdu hissiin. Toisen henkilön apua tutkimustilanteessa ei aina ole saatavilla, vaikka tutkimus tehtäisiin sairaalassa.

Esimerkki:

Eräässä tapauksessa lyhytkasvuinen nainen sai ankarat nuhteet saavuttuaan papa-kokeeseen ilman omaa avustajaa. Naisen ilmoitukseen, ettei hän tarvitse apua, vaan voi kivuta

itse tutkimuspöydälle, suhtauduttiin happamasti. Hetken päästä hän sai toiset nuhteet siitä, että oli tutkimuspöytään nähden liian pieni. Kysymykseen siitä, eikö pöytä ole säädettävissä, nainen sai kiukkuisen vastauksen, että iltavuorossa oleva näyttöön ottaja on sijainen, joka oli pyytänyt päivätyöntekijää säätämään pöydän keskivertoasiakasta varten koska ei osannut itse säätää sitä. Keskiertosäätöön nähden vammaisen asiakas oli liian pieni. Tutkittavaksi tullut nainen totesi, että tämä asia ei suinkaan ollut hänen vikansa.

Vammaisen naisen on aivan yhtä tärkeää kuin kenen tahansa naisen käydä joukkotarkastuksissa. Joskus jopa näyttää siltä, että olisi olemassa joku salaperäinen uskomus, että syöpä ei ymmärrä tulla vammaisen naisen rintaan tai kohtuun. Uskomus ja muita huonommat olosuhteet käydä joukkotarkastuksessa ovat yksi esimerkki rakenteellisesta väkivallasta, joita vammaisen naisen naiseuteen kohdistuu. Vammaisten naisten joukkotarkastustutkimukset on saatava toteutettua muiden naisten kanssa yhdenvertaisesti. Mikäli tutkimusta ei laitteiden koon tai vamman vuoksi voida tehdä, on käytettävä vaihtoehtoisia tutkimustapoja – ei arvosteltava vammaista naista siitä, ettei häntä voida tutkia.

Tällä hetkellä Kela ei korvaa matkoja joukkotarkastuksena tehtäviin papa-koe tai mammografiatarkastuksiin, koska niiden katsotaan olevan ennalta ehkäisevää terveydenhuoltoa. Tämä koskee myös niitä, jotka eivät vaikeavammaisuutensa vuoksi voi lainkaan käyttää julkisia kulkuneuvoja. Kelan käytäntöä tulee tältä osin muuttaa.

- Vammaiset naiset ja tytöt tarvitsevat lisää tietoa omista oikeuksistaan, omasta seksuaalisuudestaan, seksuaaliterveydestä sekä paikoista ja tahoista, joista voi saada apua väkivaltaa kohdatessaan.
- Joukkotarkastustutkimukset ja niihin kulkeminen on tehtävä paremmin saavutettaviksi.

Turvataitoja on opetettava ja väkivallasta on puhuttava

Vammaisille naisille ja tytöille on pidetty itsepuolustuskursseja vain satunnaisesti. Niiden määrää tulee ehdottomasti lisätä ja kurssien jatkuvaan saatavuuteen tulee kiinnittää huomiota. Vammaisjärjestöjen kurssi- ja koulutustapahtumien sekä seminaarien yhdeksi aiheeksi tulee nostaa väkivalta ja siitä selviytyminen, jotta asia tulisi tunnetummaksi ja siitä uskallettaisiin vihdoinkin puhua avoimesti.

Sopeutumisvalmennuskurssien yhteydessä on hyvä ottaa puheeksi väkivalta. Liian moni vammaisen henkilö tai hänen perheensä elää yhä sen harhaluulon vallassa, että vammaisuus jotenkin suojelee väkivallalta. Näin ei kuitenkaan ole. Vammaiset naiset ja tytöt joutuvat väkivallan uhriksi jopa 2–10 kertaa vammattomia useammin.

- Vammaisjärjestöjen tulee järjestää itsepuolustuskursseja järjestelmällisesti ja niihin on saatava taloudellista tukea valtiovaltalta.
- Sopeutumisvalmennuskurssien yhdeksi aiheeksi on hyvä nostaa väkivalta sen yleisyyden vuoksi.
- Väkivallasta on uskallettava puhua.

Turvakodit esteettömiksi ja tiedotus palveluista saavutettavaksi

Suomessa ei ole riittävästi turvakotipalveluja kansainvälisiin suosituksiin nähden. Euroopan neuvoston asettamien suositusten mukaan Suomessa tulisi olla 530 turvakotipaikkaa nykyisen 108 paikan sijaan. Turvakoteja ei ole kattavasti eri puolilla Suomea.

Tällä hetkellä turvakodit eivät ole esteettömiä, eikä niissä ole tarjolla vammaisen naisen tarvitsemaa henkilökohtaista apua. Joissain kunnissa vammaisten väkivallan uhrien turva-asuminen on järjestetty esteetöntä majoitusta tarjoavan yrityksen kautta. Tätä voidaan pitää hyvänä hätäratkaisuna, kun henki tai terveys on uhattuna. On kuitenkin muistettava, että tällöin vammaisen nainen jää vaille turvakodin yhteisöllisyyttä ja toisten asukkaiden vertaistukea.

Esteettömät turvakotipalvelut on oltava saatavilla kaikkialla Suomessa vuoteen 2015 mennessä. Sosiaalihuoltolainsäädännön uudistamishankkeessa on tarkoitus sisällyttää turvakotipalvelujen määrittäminen. Erityistä tukea tarvitsevien ja erityisen haavoittuvaisessa asemassa olevien naisten tarpeet tulee ottaa huomioon. Tosiasiallinen mahdollisuus

mennä turvakotiin on taattava. Kelan on korvattava vaikeavammaisten matka turvakotiin. Monimuotoisen kommunikation vahvistaminen turvaa asiakkaalle mahdollisuuden saada tietoa ja tukea hänen tarvitsemallaan tavalla.

Internet ja auttavat puhelimet ovat vammaisten naisten ja tyttöjen helpoimmin saavutettavissa. Näitä palveluja tulee kehittää ja myöntää niihin varoja. Suomeen tulee saada valtakunnallinen ympärivuorokautinen väkivallan uhrien auttava puhelin.

Tietoa palveluista tulee olla tarjolla useilla eri kommunikatiomenetelmillä, ja vammaisia naisia ja tyttöjä tulee rohkaista käyttämään väkivallan uhreille tarkoitettuja palveluja. Vammaisille tytöille ja naisille on tarjottava väyliä kertoa kokemastaan väkivallasta ilman, että joku muu, esimerkiksi läheiset tai henkilökunta, tekee päätöksen hänen puolestaan. Asuinyksiköissä tulee olla selkeät ohjeet, miten toimitaan, jos joku joutuu väkivallan uhriksi. Ohjeissa tulee painottaa, että uhria ei saa siirtää toiseen asuinyksikköön väkivallan vuoksi. Omassa kodissaan parisuhdeväkivaltaa kohdannut nainen joutuu hyvin heikkoon asemaan, jos hänen on väkivallan vuoksi muutettava pois asunnosta, johon tehty asunnonmuutostöitä ja erityisratkaisuja arjen sujumiseksi.

- Turvakodeissa on tehtävä esteettömyyskartoitus ja toteutettava kartoituksen edellyttämät toimenpiteet vuoteen 2015 mennessä, Uudet turvakodit tulee rakentaa esteettömiksi.
- Turvakodeissa tulee olla saatavilla vammaisen naisen päivittäisiin toimiin tarvitsemaa apua.
- Tietoa palveluista tulee olla esimerkiksi selko- ja viittomakielellä, tukiviittomilla ja viitotulla puheella, kommunikaation tukimenetelmillä, iso- ja pistekirjoituksena sekä sähköisessä muodossa ja luettuina äänitteinä.
- Palveluita on tarjottava enemmän myös internetissä ja puhelimitse. Väkivallan uhreille on perustettava ympärivuorokautinen ja ilmainen auttava puhelin.

Ammattihenkilöstöä on koulutettava

Ammattihenkilöstöä on koulutettava vammaistietoisuuden vahvistamiseksi. Pari- ja lähisuhdeväkivallan sekä lastensuojelun piirissä työskenteleviä ammattilaisia pitää kouluttaa kohtaamaan vammaisen asiakas ja antaa tietoja vammaispalveluista. Vammaispuolen ammattilaisia on koulutettava tunnistamaan vammaisen asiakkaan kohtamaa väkivaltaa tai hyväksikäyttöä tai niiden uhkaa sekä ohjamaan asiakas eteenpäin oikeisiin palveluihin. Ammattiauttajien tulee myös osata ohjata vammaisen naisen tai tytön lähipiiriä väkivaltaan liittyvissä kysymyksissä. Poliisi ja oikeustoimen henkilöstö tarvitsevat tietoa vammaisuudesta ja vammoihin liittyvistä erityistarpeista. Tarvitaan myös koulutusta eri tavoin vammaisten ihmisten erityistarpeista sekä tietoa vammaisten naisten kokeman väkivallan yleisyydestä.

- Pari - ja lähisuhdeväkivallan ja lastensuojelun piirissä työskenteleville sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille, poliisille ja oikeustoimille tulee tarjota perus- ja täydennyskoulutusta vammaisten henkilöiden kohtaamisesta ja palveluista.
- Vammaistyötä tekevät ammattilaiset tarvitsevat koulutusta vammaisen henkilön kohtaaman väkivallan tunnistamisessa ja asiakkaan ohjaamisessa.

Tutkimuksia ja tilastoja on tehtävä

Tarvitaan lisää sekä kansainvälistä että kotimaista tutkimusta vammaisten naisten kokeman väkivallan eri muodoista, yleisyydestä sekä eri tavoin vammaisten, eri elämäntilanteessa olevien naisten alttiudesta kohdata väkivaltaa. Palvelujen parantamiseksi olisi ensiarvoisen tärkeää tietää tilastollisesti, minkä verran vammaiset naiset ja tytöt käyttävät jo olemassa olevia palveluja. Tarvitaan myös tietoa väkivaltaa kohdanneiden vammaisten naisten omista kokemuksista eri auttajatahojen sekä viranomaisten toiminnasta ja oikeusjärjestelmän toimivuudesta.

- Tarvitaan lisää ja uusia tutkimusta eri tavoin vammaisten naisten kokeman väkivallan luonteesta ja yleisyydestä.
- Tarvitaan tilastoja siitä missä määrin ja miten paljon vammaiset naiset hakeutuvat jo olemassa olevien palvelujen piiriin.
- Tarvitaan väkivaltaa tai sen uhkaa kokeneiden vammaisten naisten omakohtaista kokemustietoa asiakkuudesta auttavissa palvelujärjestelmissä sekä viranomaistoiminnan ja oikeuslaitoksen tehokkuudesta.

Kirjoittajat

Marja Eronen, sosiaaliturvan erityisasiantuntija

Suomen Nivelyhdistys ry:ssä työskentelevä Eronen on yhdistysaktiivi sekä aktiivinen kirjoittaja ja luennoitsija. Hänen erityisalueenaan on vuosikymmenten ajan ollut terveys- ja vammaissosiologia. Hän hakee ratkaisuja syrjäyttämiskaavassa olevien ryhmien ja henkilöiden yhteiskunnalliseen osallisuuteen, erityisesti polkuja koulutukseen ja työelämään.

Pia Henttonen, YTM, sosiaalityöntekijä, seksuaalipedagogi

Henttonen työskentelee kouluttajana Kehitysvammaisten Tukiliitossa. Hänen erityisalueenaan ovat kehitysvammaisten seksuaalioikeudet ja seksuaaliterveys.

Pirkko Justander, sosiaaliohjaaja

Justander työskentelee Invalidiliitossa sosiaalineuvojana ja toimii Invalidiliiton naistyöryhmän sihteerinä. Hän edustaa Invalidiliittoa Vammaisjärjestöjen naisverkostossa.

Sari Laiho työskentelee koordinaattorina Suomen CP-liitossa ja edustaa Suomen CP-liittoa vammaisjärjestöjen naisverkostossa.

Sari Lehikoinen on Kynnys-lehden toimitussihteeriksi ja graafisen suunnittelun artesaani, jonka erityisalanat ovat toimitustyö, taitto ja kuvitus sekä järjestötyö. Lehikoinen on Hämeenlinnan Seudun Invalidit ry:n puheenjohtaja ja Invalidiliiton liittovaltuutettu ja Invalidiliiton Etelä-Suomen alueen sihteeriksi, Hämeenlinnan vammaisneuvoston jäsen 2009–2012.

Pirkko Mahlamäki, FM, Vammaisfoorumi ry:n pääsihteeriksi

Mahlamäki jatkaa opintojaan Helsingin yliopistossa ja on erikoistunut vammaisten ihmisoikeus- ja yhdenvertaisuuskysymyksiin. Hän on osallistunut muun muassa vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan vammaisyleissopimuksen valmisteluun.

Tiina Oikarinen, VTM, työskentelee sukupuoleen ja seksuaalisuuteen perustuvan syrjinnän asiantuntijana Amnestyn Suomen osastossa. Hän toimi aikaisemmin Vammaisfoorumi ry:n alaisuudessa toimivan Vammaisten maahanmuuttajien tukikeskus Hilman koordinaattorina.

Tuula Paasivirta, TM, kriisityöntekijä, toimittaja, kirjallisuusterapia-ohjaaja

Paasivirta työskentelee Helsingin seurakuntayhtymässä ja Kirkkohallituksessa pappina, muutoin freelancer-tehtävissä kirjallisuusterapiaohjaajana, kriisityöntekijänä ja toimittajana. Hänen kiinnostuksenkohteita ovat diakonia- ja vapaaehtoistyö, kriisityö, köyhyys, yhteiskunta- ja vammaispolitiikka. Hän on Vammaisjärjestöjen naisverkoston jäsen ja toimii Pappisliiton alaosaston Helsingin pappien puheenjohtajana.

Amu Urhonen, teologian kandidaatti, vammaisaktivisti, pyörätuolin käyttäjä

Urhonen toimii Kynnys ry:n puheenjohtajana ja on aktiivinen kunnallispolitiikassa ja kansalaisjärjestöissä. Hän on julkaissut vammaispoliittisen pamfletin. Urhosta kiinnostaa kotimaan vammaiskysymysten lisäksi kehitysyhteistyö.